

Mr. J. Woychyshyn
393 Gloucester St.
Ottawa, Ont.
Canada

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ОРГАН ДЕРЖАВНОЇ ІНДУСТРІІ

INDEPENDENT UKRAINE

ЗМІСТИ

- О. Лятуринська: Олени Телізі
М. Орест: * * *
Микола Очерет: Орденоносець
Ю. Бойко: Шевченко і релігія
В. Державин: Поетична творчість Олени Теліги
Д. Зарічний: Від Гамлета до Тімура
(Спроба характеристики М. Важана, як поета)
Ю. Миколин: «Російське питання» і Україна
С. Процюк: Сучасний стан транспорту в Україні.
ІI. Шосейне господарство
Замість фейлетону: Кінь не винен
Рецензії: Похід Москви
Повстання Росії в Азії
Кадри наших днів
З новинами по пресі
З хроніки нашого життя
Бібліографія
- “INDEPENDENT UKRAINE”
UKRAINIAN MONTHLY
P.O. BOX 194 = ST. PAUL 2, MINN.

Дарунок Оттавського відділу
Канадського Товариства
Приятелів України

Ст. ПОЛ

ВІНИПЕГ

РІК ШІ

БЕРЕЗЕНЬ, 1950.
diasporiana.org.ua

Ч. 3 (26).

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ФОНД

Україна стоїть сьогодні в авангарді боротьби проти загрози большевизму і московського імперіалізму. У цій боротьбі Край і еміграція творять одну нерозривну цілість.

В той час, коли в Краю український народ стоїть в затяжній героїчній боротьбі за своє національне і державне визволення, українська еміграція становить запілля цієї боротьби. Вона має виборювати перед зовнішнім світом зрозуміння і підтримку для цього героїчного змагу українського народу, розбудовувати, плекати і зберігати ті духовно-культурні, політичні і матеріальні цінності, що їх ворог на Рідних Землях знищив і заборонив, творити, організовувати і здійснювати моральну і матеріальну допомогу Краєві у формах і засобах, що їх обставини боротьби і положення в Краю роблять можливими.

В розумінні тих великих і почесних завдань української еміграції Український Конгресовий Комітет Америки (УККА), виконуючи постанову Четвертого Конгресу Українців Злучених Держав Америки, як частини великої української еміграції у ціому світі, організує збіркову грошеву акцію на створення Народного Фонду. Фонд цей, — призначений на: 1) Національно-політичні та визвольні потреби (50 проц.); 2) Переселенчо-гуманітарні потреби (35 проц.); 3) Культурно-наукові потреби (10 проц.); інші потреби (5 проц.), — у цьому році має досягти суми 250 000 доларів.

Реалізацією цього фонду УККА бажає хоч частинно виконати ці обов'язки і завдання, що сучасний момент накладає на українську еміграцію, яка перебуває в ЗДА.

Обов'язком кожного українця, якому дорога доля його земляків, справа звільнення їх з жахливих умовин терору, диктатури і матеріальних зліднів, знищення большевизму і московського імперіалізму та побудовання Вільної Української Держави, є помагати УККА в реалізації його праці.

В переконанні, що кожний свідомий українець і українка зрозуміють вагу цих завдань і потреб їх виконання, Український Конгресовий Комітет встановив Національний податок у висоті від 10 до 50 доларів (залежно від матеріальної спроможності кожного українця), що його зобов'язаний вплатити кожний.

Українська преса подає точні інформації про спосіб виплачування національного податку. В кожному більшому осередку і скупченні українців є уповноважнені УККА, які мають повноважні на офіційних бланкетах та офіційні квитари УККА. В тих місцевостях, де таких уповноважених ще немає, організації і особи, що бажають помогти УККА в збиранні національного податку, можуть зголосуватися до УККА за повновластями і квитарами.

Редакція журналу «Самостійна Україна» зі свого боку звертається до своїх читачів помогти УККА в збірці національного податку та створенні сильного Народного Фонду українців ЗДА.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ОФІЦІЙНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ЖУРНАЛ

Містить статті з ділянок політики, культури й суспільного життя.

Редактує Редакційна Колегія.

Видає УКРАЇНСЬКА НЕЗАЛЕЖНА ВИДАВНИЧА СПІЛКА в Ст. Пол., Мінн., ЗДА.

Адреса Редакції та Адміністрації:

THE INDEPENDENT UKRAINE
P.O. Box 194-St. Paul 2, Minn. U.S.A.

Редакція застерігає собі право скаржувати рукописи. Рукописи не беруться авторів повертаються.

Передруки з «Самостійної України» дозволені тільки за підтвердженням джерела.

Редакція містить теж дискутабельні матеріали, що с висловом думки автора, а не Редакції.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Ціна одного примірника в ЗДА і Канаді — 25 центів. В Англії і Австралії — 2 шилінги. В інших державах в перечислені на валюту даної держави, по обов'язуючому курсі долара.

Передплата «Самостійної України» виносить:

в ЗДА і Канаді:
річно \$2,50
піврічно \$1,50
чвертьрічно \$0,80

в Англії й Австралії —
річно 24 шилінги

ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА «Самостійної України»

Канада:
"The Independent Ukraine"
P.O. Box 387
Winnipeg, Man., Canada

Південна Америка:
"Peremoha" Bookstore,
25 de Mayo 479 (14)

Buenos Aires Argentina
Велика Британія:
W. S. Shewchuk

123 Notting Hill Gate, London, W.11.
Франція:
Mr. A. Domaracky

c/ La Parole Ukrainienne
3, rue de Sabot Paris VI.

Італія і Близький Схід:
Dr. W. Fedorowchuk,
Via Nemorenss 100, int. 22 Roma, Italia

INDEPENDENT UKRAINE

Articles published on political, cultural
and social topics.

Edited by Editorial Committee

Published by
UKRAINIAN INDEPENDENT
PUBLISHERS LTD.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК III.

БЕРЕЗЕНЬ, 1950.

Ч. 3 (26).

О. Лятуринська

ОЛЕНІ ТЕЛІЗІ

От я знову йду за казкою,
А байкар так чудно сплів:
«Сам Дажбог поглянув з ласкою
Й дав життя — один порив.

Спало в світ ніхто не вмів.
І назвать ніхто не вмів.
Віщуни ж добравши слів,
От назвали Літавицєю.

Злот-вогнем воно все значене
І тривало тільки мить.
І таке йому призначення:
Поривати мимохіть.»

От і казка вже домовлена.
Той байкар так чудно сплів:
Щоб життя було порив!..
Й я — мов пташка в сіті зловлена.

8-го лютого, 1950.

М. Орест

* * *

В. Шаянові

Постаріла світу споруда,
В ній чар минув тепла,
На полиск давнього чуда
Заскнілість налягла.

Обтяжений пережитим,
Онови жадає світ —
І лине Жар-Птиця над світом
І шле йому привіт.

Благословенна поява
Її і пісень золотінь:
Радість буде і слава
Для всіх земних створінь.

Зміст тайнописних літер
Нових не прознав століть:
Переістотнення вітер
Світом шумить, шумить.

Риби, в захваті, п'яно
Лишаючи вод килими,
Повітря гостре і пряне
Юними крають крильми.

Летять мотильми квіти
Над луками, а мотилі
Квітками вростають у віти
І рясно ряхтять на стеблі.

Дуби виривають коріння,
Стають їм руки з гілля —
Велетнів покоління
Знов посадає земля.

Лунає державний їх голос,
Лунає потуги псалом,
І лист, обертаючись в волос,
Плеще їм над чолом.

Движити і гримить воскресно
І вищає гір племено:
Дасть воно, піднебесне,
Ері новій імено.

Микола Очерет

Орденоносець

Ідучи в неділю до церкви робітничої української оселі тут, у Німеччині, я звернув увагу на старанність, з якою вже літня людина вибивала у імпровізовані дзвони. У зустрічних я довідався, що той дзвонар був орденоносцем, розмовляв з самим Сталіним, і це мене так зацікавило, що я після служби Божої підійшов до тої людини, познайомився і зараз же запитав, чому його всі величають орденоносцем.

«Бо воно так насправді є, а коли вас це цікавить, то ходімо он туди на ганок посидаемо і я вам про все охоче розскажу.»

І тут оце я й хочу розповісти про те, що я почув від тої людини.

«Народився я, — почав своє оповідання мій новий знайомий, — у селі Хрушівці (бувшій Постишівці, бувш. Скрипниківці, бувш. Раковськуму, бувш. Лукашівці) району Маршалівського (бувш. Червоноармійському, бувш. Червоногвардійському, бувш. Червонопартизанському, бувш. Ротмістровському) Сталінської області. Як тепер те село зветься і якого воно району, не знаю, бо вже більше десяти років виїхав я звідтам. Твердо можу сказати, що область й зараз поки що зветься Сталінською. Звуть мене Іваном, за батьком Даниловичем, з роду Арсенів, — так було записано при народженні. Пізніше, коли мене зарахували як безпартійного активіста до бльоку комуністів і безпартійних, мені змінили ім'я, назвавши: Іоанн (бо Йосиф, а не Йосип) Даніліч (бо ж Ільїч, а не Ількович) Арсенів, — се б то «руський, саветський чоловік». Тепер я знову повернув своє старе ім'я і звусь, як раніш, Іван Данилович Арсенів.

Працював я увесь час пастухом. Спочатку підпаском при батькові пас на толоці селянську худобу. Згодом, коли батько вмерли, зробився сам пастухом коло селянської худоби; далі став пастухом радгоспу і нарешті пастухом колгоспу, на якій посаді захопили мене й німці. Тут мушу вам, свіжий людині, пояснити яка різниця між колгоспом та радгоспом. Колгоспи організуються «добровільно примусовими» методами і мають у своєму існуванні лише один період: «добровільної» праці. Користи від цієї праці селянин не має жадної, бо все з колгоспу забирає держава, щоб покривати державний дефіцит. Як правило колгоспи існують доти, доки існує советська влада. Радгоспи організуються за наказом партії через совети: партія наказує, совети переводять в життя. Ліквідуються радгоспи теж советами за наказом партії. Нормально кожен радгосп має три періоди у своєму існуванні: перший — організаційний, другий — політичного зміцнення і укрупнення і третій — ліквідаційний.

Перший період нашого радгоспу почався з того, що в село приїхав секретар районного партійного комітету і довго провадив у сільській раді якесь засідання. Після засідання він та голова сільської ради прийшли на толоку, де я пас

селянську худобу і довго оглядали її, щось підраховували та й пішли собі геть. Через два тижні після цього до села приїхав член партії товариш Клецов і привіз з собою наказа про організацію в нашому селі животноводческого радгоспу імені «Чрезвичайної Комісії по боротьбі з контрреволюцією» (скорочено: Ч. К. — чека) та в зв'язку з цим утворення організаційної комісії головою якої і був призначений саме товариш Клецов. Племенну худобу для радгоспу імені Ч. К. в кількості одного жеребця, одного бугая та двох кінурів давала советська влада з сусіднього району ім. Жовтневої Революції (бувш. економія Алчевських, з решток якої, що залишились після Жовтневої Революції, і був заснований радгосп), а маток в кількості кобил, 30 корів та 40 свиней «добровільно» давало наше село в подяку за «заботу» партії про добробут селян, що виявилась саме в організації радгоспу. Для активизації роботи по організації радгоспу райпарком був затверджений лозунг: «догнати і перегнати сусідній радгосп в ділі постачання авангарду пролетаріату (членів комуністичної партії) м'ясом, салом, маслом, молоком, сиром та іншими продуктами животноводства».

Дякуючи такій допомозі району робота пішла дуже активно. Селяне зараз же «добровільно» розпочали ремонт бувшої економії Бакланова, виділили за наказом голови п'ятьох сторожів, а товариш Клецов організував виробничий відділ, призначивши туди мене головним пастухом (скорочено: голпас), а двох моїх підпасків призначили: Юрка замісником голпasa (скорочено: замголпasa), а Павлуся рядовим пастухом радгоспівської отари (скорочено: рядпасрадгосоти). Крім того до нас додали ще двох хлопчиків з села: Дмитруся, брата Юркового, помічником замголпasa (скорочено: помзамголпasa) та Бориска, сина моого сусіда, помічником рядпасрадгосоти (скорочено: помрядпасрадгосоти). Трьох собак, що були раніше при нас, залишили при нас і надалі, дозволивши з виробничих міркувань не міняти їх назв. Тому вони звались і далі: Бровко, Рябко, і Кудлатий. В той спосіб виробничий відділ остаточно був сформований так — голлас, замголпasa, помзамголпasa, рядпасрадгосота, помрядпасрадгосота та Бровко, Рябко і Кудлатий. Далі був організований відділ охорони соціального майна в складі десятьох міліціонерів, які зараз же пригнали з толоки визначену кількість худоби, прихвативши за одним заходом й штук 40 вівць, п'ять баранів і п'ятьох сторожів селян. Крім того була ще ремонтна бригада, що складалась з «добровільно» виділених головою сільради селян. Роботою цієї бригади керував сам Клецов.

Саме в розгарі роботи організаційного періоду прийшов наказ про зміну назви радгоспу з тим, щоб надалі цей радгосп звався іменем «Государственного Політичного Управління» (скорочено:

Г. П. У. — гепеу) замість радгоспу імені Ч. К., бо ж саме в той час назув Ч. К. замінили на Г. П. У. Коли ремонт селянє закінчили, було організоване урочисте засідання в присутності представника Облпарткому, який привіз привітання Обласного Г. П. У. з нагоди відкриття животноводчеського радгоспу його імені, а також наказ про призначення голови організаційної комісії товариша Клещова директором радгоспу, співробітника Обласного Г. П. У. товариша Калину завідувачем виробничим відділом, а члена партії старшого міліціонера Шкуру завідувачем охоронного відділу. На урочистому засіданні було ухвалено послати телеграму товаришу Сталіну з подякою за згоду дати радгоспові ім'я Г. П. У. і привітальну телеграму почесному шефові радгоспа — Обласному Г. П. У.

На цьому власне й закінчився перший період життя радгоспу — організаційний.

* * *

Другий період життя радгоспу, а саме: період політичного зміцнення та укрупнення, розпочався з того, що до радгоспу почали надходити у великій кількості різні книжки та газети, а саме: історія ВКП(б), конституція С. С. С. Р., тактика і стратегія партії, політекономія, економполітика, істмат, діамат, марксизм, ленінізм, звіти з'їздів Рад союзу, республік, областей, відчити партійних з'їздів: союзу республік, областей, життя й діяльність Леніна, життя й діяльність Сталіна, та багато книжок і часописів: «Правда», «Ізвестія», «Красная Звезда», «Труд», «Вісті», «Комуніст», «Більшовик», «Сталінська Правда», «Паровоз», «Ударник», «Красное Знамя» і багато ще інших часописів та журналів. Але жодної книжки проте, як ходити за худобою або як виробляти масло чи скороняти м'ясо та сало не було. Папер у книжках був грубий, на курево не придатний, тому книжки бралися неохотно, зате на часописи був більший попит, а особливо на «Красную Звезду», з якої всі вертили цигарки. Разом з тим у радгоспі відкрились вечірні курси, на які заразовано було всіх. Зайняття на курсах відбувались: для службовців з 5-ої до 8-ої години вечера, для робітників з 8-ої до 11-ої год. вечера кожного дня, крім неділі (день демонстрацій) та четверга (день партійних зборів!). Вивчали на курсах: марксизм, ленінізм, сталінізм, істмат, діамат, історію ВКП(б), конституцію ССР та життя й діяльність Сталіна.

Поруч з тим розгорнулась робота по укрупненню радгоспа, бо за пляном наш радгосп мав стати радгоспом — гігантом. Почали відкриватися нові відділи з різними підвідділами і вже через півтора року були при радгоспі такі відділи: будівельний, ремонтний, монтажний, заготовочний, постачальний, виробничий, охорони соціалістичної власності, торговельний, фаховий, калькуляційний, транспортний, експедиційний, зоотехнічний, ветеринарний, дезинфекційний, обліковий, статистичний, бухгалтерський, пляновий, фуражний, експлоатаційний, учбовий, пожежний, кадровий, конрольний, адміністративний, секретарят і

таємний. Щоб уникнути паралелізму в роботі, санітарного і медичного відділу не відкривали і всі ходили до сільської лікарні. Кожен відділ мав по кілька підвідділів і секретарів. Напр., заготовочний відділ мав такі підвідділи: загот'ясо, заготсало, заготмасло, заготсир, заготмолоко, заготовна, заготщерь, заготпапір, заготояг, заготвзуття, заготширпотреб, заготхарч, заготкістки, заготшкіра, заготфураж, заготптиця, заготзерно, заготзалізо, заготпаливо, заготперо-пух та сектор кадрів з таємним підвідділом. Щоб уникнути тяганини й бюрократизму контролльного підвідділу не було — контроль робив таємний підвідділ при секторі кадрів. Отже на початок другого року з часу закінчення організаційного періоду відділів з підвідділами було значно більше п'яти соток, а коли рахувати в кожному підвідділі щонайменше чотирьох осіб, а саме: голову, заступника голови, контрольора та секретаря його то самих службовців було звиш двох тисяч, — тому треба визнати, що радгосп неухильно наблизався до виконання поставленого завдання і поступово перетворювався на радгосп — гіант.

Наш виробничий відділ теж був укрупнений і мав тепер чотирнадцять підвідділів. Завідувачем підвідділу великої рогатої худоби був я й тому мене за посадою визначено як завпідвідділу велрогхуди, Юрко став замзавпідвелрогхуди, Павлусь — рядробпідвелрогхуди. Дмитруся, як Юркового брата, скоротили щоб не створювалась «сімейність» у роботі, Бориска ж скорочено в порядкові боротьби з бюрократизмом. Тільки наших собак не торкнулось укрупнення, вони як і раніш звались: Бровко, Рябко і Кудлатий, — бо вони працювали «добровільно» і харч добували теж самі собі.

Завідувачем нашого відділу був призначений товарищ Каліка, що був одночасно заступником секретаря партійного комітету радгоспа. Раніш тов. Каліка був червоним партизаном, потім червоногвардійцем, потім співробітником Ч. К. і нарешті слідчим Г. П. У. Отже він цілком відповідав для завідування саме виробничим відділом животноводства, бо міг найкраще провести генеральну лінію партії в роботі виробничого відділу. Наш відділ був щільно зв'язаний в своїй роботі з відділом охорони соціалістичної власності, що ним завідував товарищ Шкура. Разом з тим по партійній лінії Шкура займав посаду партійного організатора (парторга) радгоспівського партійного комітету. Отже як Каліка, так і Шкура, як завідувачі відділами підлягали директорові радгоспа Клещову, а по партійній лінії Клещов, як звичайний партієць підлягав і Каліці і Шкурі, тому всі свої розпорядження директор мусив погоджувати і з парторгом і з замстсекра парткому. Підвідділом же охорони великої рогатої худоби завідував син Шкури, бувш. секстот райвідділу Г. П. У., а тепер «секретний сотрудник» Обласного Г. П. У. Саме він рахувався в нашему радгоспі зразковим завідувачем, бо не обмежувався звичайними 8 годинами праці, а часто просижував за своїм столом 3—4 години по-за нормою, за що одержував подвійну платню за кожну понадурочну годину. В урочні години чомусь завжди його командиру-

Вечером поводар повіз мене на бенкет орденоносців і наказав, щоб я не дуже налягав на чарку, бо після бенкета мусимо ще засісти за науку. Пригощав нас Калінін дуже гарно, було багато всякої їжі, не бракувало й чарки. Оце нальємо кожен собі чого скоче, а хтось встане і розкаже, яке нам радісне й щасливе тут життя. Так ото випивали, слухали й закушували, коли це встає сам Калінін тай розказує, як то у нас усе радіє, що всього у нас є вдостань. Варто вам усім глянути на стіл і ви самі в цьому переконаєтесь. Все це ми маємо лише дякуючи нашому мудрому Сталіну; він думає про всіх, а кращих з кращих він визначив оце орденами. Особливо треба відмітити, що серед нас сьогодні є селянин. Та отак сказавши, підійшов до мене, розілувався зі мною і тут же зняв свій піджак і поміняв зі мною на піджаки. Я надів його піджак, а він мій — стали наче побратими. Далі звертається до всіх, що сиділи за столом той каже: «вип'ємо за здоров'я нашого ударника, орденоносця Іоанна Даніліча!»

Отак бенкетуючи досиділись ми аж до ранку і до своєї кімнати я попав перед світом. Хотів уже роздягнутись та відпочивати, а мій поводар витягнув тут «тактику і стратегію ВКП(б)» і почалась наука. Коли я засипав від його нудного читання, мій поводар давав мені стусана під бік і наука йшла далі. І так ото аж до снідання і тільки від сніданку до обіду дали мені поспати.

Після обіду до мене прийшли кореспонденти різних часописів столиці. Вони повітрягали свої записи, прочитали з них якісь питання й відповіді на них і спитали мого поводаря: чи не буде з його боку якихось поправок? Коли той сказав, що все написано як слід, кореспонденти попросили мене підписати записи, а поводар ствердив мій власноручний підпис. Коли кореспонденти пішли від нас, ми знову за науку і повторювали конституцію СССР. На мое нещастя бенкет у Сталіна переклали на два дні і всі чотири дні ми з поводарем вивчали запитання та відповіді, що були при зустрічі Сталіна з різними людьми. І так забили мені ними голову, що навіть у сні я їх проекував, чим мій поводар був дуже задоволений.

Увечорі п'ятого дня ми поїхали на бенкет. Дорогою поводар наказував мені, щоб я не вискачував з розмовами, а чекав поки мене не попросять і тоді вже говорив. Коли пройде все гарно, — запевняв мене поводар, — я стану великою людиною в державі і вже тоді напевно не забуду його, свого вчителя. Отак розмовляючи, приїхали ми до палацу і зайдли до кімнати, де всі чекали чужеземних послів та гостей. Ось і вони приїхали і нас повели до другої залі, де були понакривані столи з іжою. На кожній тарелі лежала картка з прізвищем та ім'ям гостя і ми, знайшовши наші місця, сіли з поводарем за стіл. Глянувши навколо, я побачив силу силенну панства: все в орденах, ситих, гарно вдягнених, вигодованіх... До мене два дні ходили кравці і підганяли на мені одяг; тож одяг у мене теж був гарний, але куди ж мені до них... Вийшов Сталін і музика зараз заграла: «Пісню про Сталіна», а він сів на своє місце і запрохав починати бенкета.

Тут знову почали вставати гости, піднімати келишки і говорити промови. Та всі ті промови говорили чужими мовами, тому коли хтось говорить, коло кожного чужинця сидить його перекладач і все розказує своєму панові на ухо, про що говорить промовець. Коло нас перекладачів не було, а на ухо мій поводар шептав мені таке про промовця, що навіть, я червонів.

Аж ось устав сам Сталін тай каже прямо до мене: «Даніліч! Расскажи гостям как работает ваш показательний радгосп. Гавари всьо, гавари по «Правде», гавари!» сказав тай сів посміхаючись, на своє місце. А мій поводар штовх мене у спину тай шепче: «вставай. сучий сину, та говори так як треба!» Аж зло мене взяло, наче б то я сам не чув як Сталін сказав: «гавари по правде!» А він навіть тут мене навчає!

Встав я, підняв келишок, той кажу: «Що й казати! Живемо ми тут гарно, всього нам тут хватает і все дякуючи мудрості і турботам нашого ясного хазяїна, нашого батька рідного, маршала Сталіна! От хоть бы примером и наш показательный животноводческий радгосп ім. НКВД. Недаром наш застсекретарський радгосп вихваляється на весь район «чіткістю» роботи апарату нашого показательного радгоспу.» Ну, а далі й начав розказувати скільки є у нас відділів, підвідділів, секторів, скільки завів, застзвів, помзаставів, скільки нам приходить виписувати ордерів, путівок, накладних, нарядів, пропусків, як складаємо акти і хотів почати вже про свій відділ та регіт чужеземних послів та гостей не дав мені далі говорити. Глянув я, а всі чужинці аж за животи беруться, так кляті регочуться. Тільки батько рідний сидить, кусає вуси та оглядається на всі боки, наче вовк у пасти. Наші пани теж насупились усі, мов сичі, сидять і мовчать. Бачучи таке я хотів уже сісти, але чужинці просять мене продовжувати далі, дуже їм сподобалась моя промова. І заборонити говорити мені ніхто не сміє, бо у нас же за конституцією СССР «свобода слова». Тут я ще раз глянув на Сталіна і аж повеселішав: сидить, ясне сонечко, ухміляється, а далі й сам почав сміятись, а вже за ним і усі наші пани. А він і каже до мене: «гавари, Даніліч, всьо гавари! Гавари, далше!» Ну, думаю, зробив промах, щось не так сказав, треба поправляти! І почав вихваляти турботи нашого авангарду пролетаріату, комуністичної партії, за нашу освіту, нашу політичну грамотність. Розказав про науки, які ми вивчали у животноводческому радгоспі, про політ-буксіри, про турботи про нас нашого почесного шефа, про те скільки у нас явних і секретних «сотрудників», як гарно поставлені у нас контроль... А навколо все дужче розлягається регіт, аж лягають та сміються і всі сміються наче з дурника... Я замовк тай сів. Хвілин з десять люди не могли заспокоїтись, а далі встає сам рідний батько тай каже до чужинців:

«Смеялісь, весело смеялісь! І ми тож смеялісь, патому что ваш смех показивали правильність нашої тактики! Ми созади етот радгосп із остатков нашої буржуазії і всем «советским, простим людям» показываем єго, чтобы виделі на жи-вом примері, как работают трести і картелі в капиталистическом обществе. Все самі видите

скілько усилій ми прилагали, щоби перебороть буржуазно-бюрократическу психологію, і как самі видите, нет никаково результата. Поэтому і радгосп етот ми назвали «показательным», чтобы всем показат, что единий правильний путь боротьби з буржуазією — это уничтожить всех капиталистов! И польза этого «показательного» радгоспа так велика, что мы здесь наградили одного из работников радгоспа орденом. Как живут и работают люди нашего советского коллективного господарства, расскажет нам сейчас товарищ Никита Хрущев!

Сказав і сів, а товариш Хрущев устав і почав рассказувати. Про що саме він говорив і про що говорили ще багато інших, я вже не чув — не до того було! Стежив лише коли всі випивали, та щоб не виділятися, пив і сам. І дивно, так після десятого мабуть келишка у мене всі думки про невдачу наче рукою зняло!

Аж ось бенкет закінчився і всі почали вставати й виходити. Я теж хотів вийти, але мій поводар затримав мене за руку тай каже: «ні, разоз, так ти звідціля не вийдеш! Ось з тобою, проклята холера, балакатиме зараз сам Сталін! Ходімо разом!»

Пройшли ото ми кімнат з десяток і дійшли до дверей де стояла охорона. Нас певно чекали, бо, побачивши нас, один з вартових пройшов у двері і через хвилину закликав нас до кімнати. Коли ми переступили порога, то побачили, що з-за столу, який стояв коло протилежної стіни величезної кімнати, підвівся сам «рідний» батько і швидко підійшов до нас, тримаючи в руці якесь число «Правди». Ставши коло мене він запитав: «Что я тебе гаварил? Гаварил: гавари по «Правде». Вот тебе «Правда», — где такое написано, что ты гаварил? Нет! А зачем гаварил?» — та як розмахнеться, як зацідить мене п'ястуком по щоці... «Діалектику забил, ішак облезлий! Тебе зачем діалектику учілі? А ти, ішак безмозглий, всю науку забил!» — та знову як затопит мене у другу щоку, аж у очах потемніло. «Твоє щастя, что я сам всю роз'яснил! Поэтому твої глупие разкази еще более возвеличили мудрост нашей власті в глазах іностранцев. Ми тебя сделали ударником, мы тебя сделали стахановцем, мы тебе орден далі, мы тебя в беспартийные активисти видвинулі, мы тебя думали депутатом верховного совета сделать, а ти, глупая голова, такое гаварил... Тепер будеш ти снова пастухом, а твой глупий радгосп ми ліквідуєм!»

Так сказав і пішов знову до столу, а мій поводар скопив мене за шиворот та швидче за двері.

* * *

Через три дні мене відправили назад до радгоспу і, коли рушив потяг, а мій поводар залишився на станції у Москві, я почув себе наче трохи вільніше. Але вже через годину я побачив, що гірко помилився: тепер за мною стежили всі, що були зі мною в купе, — бо куди б я не пішов, завжди один з них ішов за мною.

Приїхавши до радгоспу, я зараз ще побачив, що швидко наступить останній період існування радгоспу — ліквідаційний. Крім товарища Калікі, що тепер був директором радгоспу, всі партійці були переведені на роботу до району, чи області. Тож наказ про ліквідацію радгоспу уже одержали, по партійній лінії. Через тиждень були оголошені загальні збори всіх працюючих радгоспу, на яких директор Каліка в порядку само-критики відзначив хиби в роботі радгоспу і зробив висновок, що так працювати можуть лише шкурники і вороги народу. «Лише дякуючи повсякчесні заботі про нас нашого, дорогого, рідного батька Сталіна ми можемо з полегшенням прочитати його мудрий наказ про ліквідацію радгоспу» — тут директор Каліка урочисто прочитав наказ про ліквідацію радгоспу, а всі присутні, крикнувши: «Хай живе наш батько, наш мудрий Сталін!» і влаштувавши бурхливу овацію, встали з своїх місць та проспівали Інтернаціонал. Другого дня ранком був вивішений наказ про скорочення штатів через ліквідацію радгоспа. Було ясно, що наказ про ліквідацію уже одержаний і по другій, советській лінії. Через три дні ми візнали, що наказ про ліквідацію був одержаний по третьій, основній лінії, бо минулій ночі НКВД арештувало коло шестисот співробітників радгоспу.

Після цього все пішло як по маслу: всю худобу разом зо мною — завпіввдел рогхуди, Юрком — замзвавпівдвелрогхуди, Павлусем — рядробпівдвелрогхуди та двома собаками Бровком і Кудлатим, передали до колгоспу за відповідним актом. Бідний Рябко не витримав ліквідаційного періоду і здох. Все правління колгоспу перевели до радгоспівських будівель, а канцелярію й папери забрали НКВД. Тут прийшов наказ по лінії управління радгоспами про ліквідацію і створення з цією метою ліквідаційної комісії з представників райпарткому, райвідділу НКВД, голови сільради, голови колгоспу, директора радгоспу під головуванням представника обласного НКВД. Термін ліквідації в наказі був твердо визначений — два тижні, але наказ ішов десять день, тому комісія організувалась, одержала гроші за два тижні і на четвертий день самоліквідувалось. Тож після цього крім мене, двох хлопців та двох собак, нікого від радгоспу не залишалось. Директора Каліку призначили на посаду завідувача районним відділом НКВД, а решту всіх заарештували і вивезли до уральських та карагандинських заводів для «оробочення».

Тут орденоносець глибоко зітхнув, подивився на ясне літнє сонце і так закінчив своє оповідання: «Господь Милосердний зберіг мене і я не був заарештований, а так пастухом-орденоносцем у званні ударника-стахановця мене захватили й німці, без худоби, бо її всю за наказом НКВД погнали у глиб Советського Союзу, щоб не дісталась німецьким фашистам. Правда, худоба у той глиб не дійшла, уся виздихала без догляду по дорозі.»

Ю. Бойко

Шевченко і релігія

Тарас Шевченко, духовий велетень українського народу, належить до числа визначних індивідуальностей нової історії. Він, безперечно, є поетом світової міри.

Бо й справді: хто з таким патосом і категоричністю ствердив і чуттєво розкрив національне як вічне? І чи не можна нашого поета поставити поруч Байрона у співчутті до поневолених народів? Багато геніїв світової літератури підносили своє полум'яне слово проти тиранії й тиранів, але Шевченкові серед цих протестантів також належить почесна роля. І хто зі світових письменників дав таку яскраву галерію образів жінки-страдниці, як він? Це ж він, наш національний велетень, змалював непорочну жіночу красу, духову й тілесну, так пластиично, що, читаючи рядки «Кобзаря», бачимо картини, варті пера Данте і пензеля Рафаеля.

Шевченкові ідеї й образи можуть знайти собі, гідне місце серед ідей і образів Шекспіра, Гете, Гюго, бо Шевченко вносить у людську культуру нові вартості, розкриває нові перспективи. З цього погляду він є явищем загальнолюдським.

Все це так... І все таки з болем серця мусимо констатувати, що Шевченка у світі мало знають і цінують його творчість, зовсім не відповідно до її справжнього значення. Це пояснюється насамперед деякими загальними причинами.

Західний світ взагалі має дуже неясні уяви про один з найбільших народів Європи, яким є український. Москва на протязі останніх двох століть використовувала в дуже широкій мірі свої політичні, моральні й матеріальні ресурси, щоб викривати у світі уявлення про Україну і унеможливити для українців зв'язок із Заходом. Світ звик бачити Україну в ролі російсько-польської провінції. Цим виключалася сама можливість шукання в українських духовно-культурних процесах чогось глибоко своєрідного, оригінального, багатого.

Тимто симптоматичним є, що дотепер навіть саме ім'я Шевченка в історіях світової літератури обминалося. А популярний на початку 20 століття літературознавець Брандес, включивши в свою історію світової літератури нарис про Шевченка, не тільки глянув на його творчість під аспектом невірним, звужуючим значення поетової діяльності, але й перекрутів біографічні дані щодо нього. Шевченкова творчість, своїми ідеями, мотивами, образами підносячися у світ загальнолюдських вартостей, є глибоко вкорінена в український національний ґрунт. Вона наскрізь переднята неповторною своєрідністю українського підсоння, українського мислення і чуття. Її форма багата на такі нюанси, які чужою мовою незвичайно трудно віддати і які губляться під час перекладу. Твори нашого поета вже перекладано на англійську, німецьку, фран-

цузьку, італійську і, здається, на всі слов'янські мови. Але й досі не знайшлося перекладача, який би в силі був своїм мистецьким хистом відтворити на якісь із цих мов внутрішнє багатство шевченкових образів, многозначність його поетичної форми. Щоб зрозуміти Шевченка, треба зрозуміти Україну. А цього, на жаль, ще нема. І це буде осягнене повністю аж тоді, коли Україна стане самостійною державою.

* * *

Якщо ми хотіли б визначити місце Шевченка в розвитку української духовості, то мусили б його ім'я поставити поруч І. Вишенського та Г. С. Сковороди, літературна спадщина яких ще й у нас самих, українців, належно не вивчена і не зважена. Вишенський — Сковорода — Шевченко — це духовий ланцюг, це тривання українського духового розвитку в століттях. Всі три українські діячі мають ряд спільних внутрішніх прикмет. Іх єднає біблійний пристрасний патос викривання спідленості, морального занепаду в суспільстві. Всім ім властива глибина духового реформаторства, звернена в бік відновлення апостольської чистоти християнізму. Їхні біографії є раз-у-раз ствердженням іхньої науки і провідомищими прикладами суцільності людини; їхній світогляд можна б також вклсти в рамки «філософії серця».

«Філософія серця», на думку проф. Д. Чижевського, є основною рисою української філософії. Але шановний професор чомусь не помічає, що цим самим в дуже сильній мірі характеризується і світовідчування нашого поета (див. розділ про Шевченка в кн. проф. Чижевського «Нариси з історії філософії на Україні», Прага, 1931). По докази нашої тези далеко не треба ходити, варто лише поглянути на такі поезії в «Кобзарі», як «Чого мені нудно», «Пустка», «Гоголю», «Пророк» і цілий ряд інших.

За думою дума роєм вилітає:
Одна давить серце, друга — роздирає,
А третя тихо-тихесенько плаче
У самому серці — може, й Бог не бачить.
Кому ж її покажу я,
І хто тую мову
Привітає, угадає
Велике слово?
Всі оглухли, похилилися
В кайданах...

Для Шевченка людське серце є двигуном благих вчинків людини. Крізь сердечність шукає поет оновлення світу. В поезії «Дурні та горді ми люди» висловлює він свій скепсис в силу самого лише розуму подолати життєві труднощі. «Костяна комора», людська голова, стає безсильною тоді, коли на людину падають великі життєві іспити. Тільки через виховання чуття, волі в дусі християнізму стає людська істота знатна

до подвигу. Приклад такого життя, якому стежку прокладають найвищі християнські душевні пориви, дав поет у першім варіанті «Москалевої криниці».

Коли зважимо, що найбільшою небезпекою християнської цивілізації є саме розбіжність між гонощеним великих істин християнізму і їх занедбанням у практичному житті, тоді виключного значення набирають ці Шевченкові образи християн: Максима, покритки-наймитки («Наймичка») й інших, що життя своє підпорядкували засадам християнської етики й моралі.

Шевченкові не були чужі філософські зацікавлення. У його щоденнику натрапляємо на згадку про філософські дискусії, в яких він брав участь. Його філософський світогляд був далекий від матеріалістичного. Читаючи працю Лібелльта з питань естетики, Шевченко робить у своєму щоденнику нотатку: «Для чоловіка матеріяліста, якому Бог не дав зрозуміння Його благодаті, Його нетлінної красоти, для такого півчоловіка всяка теорія краси пуста балачка»,

Про зрозумільність і простоту Шевченкової поезії багато говорено. І справді, Шевченка залюбки читають і люди малописьменні. Та разом з тим треба наголосити, що Шевченко водночас і дуже складний, глибокий мисленик. Поминаючи вже те, що деякі його твори неприступні для малоосвіченого читача (напр. «Неофіти»), майже кожна його поезія може бути матеріалом для глибшої задуми і злислового вчування. Кожне покоління українства по-новому і глибше розуміє Шевченка, ніж попередне, так скажу, вбачає в Шевченковій поезії новий шар змістової глибини. Лише в останніх десятиліттях ми відчули в Шевченкові великого формівника нашої національної волі, провісника націоналістичної непримиреності в боротьбі за самостійність України.

І мені здається, що для того, щоб з усією повнотою зрозуміти Шевченка як українського націоналіста, нам треба ще чимало попрацювати. Треба до кінця розкрити ті образові загадки, які бачимо в його «Великому льохові», Треба глибше продумати його «Гайдамаки», передмова до яких (а може і вся поема) має певне філософськезвучання. Заслуговує на увагу наголення категорій вічності у передмові до «Гайдамаків»: вічність космосу і порядкуючої сили Божого Промислу символізується образом місяця білолицього, що сіяв «над Вавилоном, над його садами» і сіятиме «над тим, що буде з нашими синами», вічною є також душа людини, відзеркалення чогось більшого, досконалішого, божественного . . .

*Як небо блакитне, нема йому краю, —
Так душі почину і краю нема.*

І після цього несподіваний перехід до мрій про минуле України. Чи й для Шевченка цей переход був несподіваний? І чи не знаходив він внутрішнього віправдання у поета в тому, що й Україну він бачив як позачасовий складник вічності, принаймні в рамках історичної забагненості? Хто знає, чи не є справжнім незримим героєм поеми для поета дух України, втілений у гайдамаччину лише як у проминувший часовий вияв цього духу. Натяки на історіософічне значення поеми

маємо і в кінці її. Може і сам образ Яреми, поза романтичними й реалістичними його властивостями, має якийсь глибший символічний сенс, як втілення надій поета на майбутнє. («Добре буде Галайда»).

Що принесе нам найближче майбутнє в дальшому поглибленню розумінні Шевченка? Який новий шар цінностей відкриється нам у творчому набутку поета? Здається, на чергу прийде пізнання Шевченка як мисленника, філософа. Бо, власне, цю реформаторську роль нашого поета ми починаємо відчувати вже в націоналістичних засадах його правд. Тепер проблема полягає в тому, щоб розкрити, як його націоналізм розгортається у філософській площині, як із цим націоналізмом єднається скоплення всієї багатогранної життєвої дійсності в суцільному світоглядовому комплексі і, нарешті, яке значення має його християнізм як організуючий первень світогляду.

* * *

В атеїзмі Шевченко бачить язву сучасного йому суспільства. Він викриває тих, що під впливом французького механістичного матеріалізму та просвітницького раціоналізму, під впливом Дідро і Вольтера, заперечують саме буття Боже:

*Якби ви вчились так, як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на небо:
«І ми-не ми, і я-не я!»
І все те бачив, все те знаю,
Немає пекла, ані раю,
Немає й Бога, тільки я,
Ta куций німець узловатий,
A більш нічого . . .*

Шевченко бачить моральну перевагу християнина над кривдником — гнобителем через ідею всепрощення, що її носієм є справжній християнин. Ідея всепрощення властива цілому ряду творів поета, як от «Відьма», «Варнак», «Не спалося, а ніч, як море» тощо. Сама по собі помста безплодна, тому варнак знаходить моральне очищення з моментом містичного просвітлення, коли перед ним постає видіння київських святынь і коли він усвідомлює гріховність своєї сліпої безцільної помсти. Однаке це не заперечує ні в якій мірі потреби цілеспрямованої боротьби супроти національного і соціального ворога, ворога не особистого, а всієї спільноти.

У своїй релігійності Шевченко відзеркалює національні глибини української душі. Взяти хоча б його поему «Іржавець», її зміст, очевидно, взятий з козацької легенди. Відомо бо, як високо розвинений був культ Божої Матері серед запоріжців. Збереглися також і записи про містичні чуда, що їх являла запоріжцям Богоматі. В зіставленні з цими легендами змісту поеми «Іржавець» напростоується сам собою висновок, що змістова канва її запозичена з народної легенди. А ще більше певним є, що самий кольорит релігійної настроєності поета в цім творі є суто народній. І тут Шевченкова релігійність сягає вершин містички.

Християнський світогляд поета відбився та-ж і в його листуванні. В листі до кн. В. Репні-

ної від 29 лютого 1848 року поет писав: «Вчора просидів до ранку й не міг думок зібрати, щоб лист скінчить. Опанувало мене якесь чуття недовідоме («приїдіте, всі тружащиця і обремененні і аз упокою ви»). Перед благовістом до утрені згадав я слова Розп'ятого за нас і неначе ожив: пішов до утрені й молився так радісно, чисто, як може ніколи досі. Я тепер говію і сьогодні причащався Св. Тайн. Хотів би, щоб усе життя мое було таке чисте і прекрасне, як сей день». Солдатська неволя на засланні важко гнітила нашого поета, і розраду знаходив він лише в релігійних міркуваннях. В листі до Репніної від 1 січня 1850 р. читаемо: «Яка жахлива безнадія! Така жахлива, що одна тільки Християнська філософія може боротися з нею... Одинока моя розрада тепер — це євангелія. Я читаю її... щодня і щогодини.» А коли у поетового друга, Козачковського, померла дитина, Шевченко писав: «Чим, скажи, потішу я твоє тужнє серце. Нічим. На такі слізози ми, люди, не маємо сушила. Дружнє спочуття ослаблює наші півжалі, але велике горе, як твоє тепер, один тільки наш спільній Помічник і Серцезнавець ослабити може! Молися... і, молячись, віруй розумно, глибоко віруй у замогильне краче життя. Сни твої, що ти їх бачив у найбільш критичні години твого життя, указують нам на щось вище за наші земні поняття. Віруй, і віра спасе тебе.»

Якщо б перегорнути сторінку за сторінкою «Кобзар», то можна легко переконатися, що релігійними поняттями і образами Шевченко послуговується раз-у-раз свідомо й несвідомо. Не раз перейнятій молитовним екстазом, дає він свої найталановитіші рядки. Самий розвиток світової історії розглядає Шевченко як визволення в людині божеського начала.

Але кожний, хто прочитає «Кобзаря» від початку до кінця, зіткнеться з думками, а то й цілими поезіями, які заперечують усталені релігійні уяви і поняття. Та коли пильніше придивитися до таких поезій Шевченка, то побачимо, що поет ніде не заперечує ні Бога, ні християнізму, натомість різко виступає проти спотворень Христового вчення, проти пристосування Христової науки на неправедну користь владущим. Шевченко шукав діяльної перемоги над злом і заперечував зло з послідовністю первісного християнства. Поет вважав, що щирий християнізм є невіддільний від патосу соціального і національного визволення людства. У християнах, що шанують саму лише форму християнства, поет вбачав найбільших ворогів Христа:

Нікто любив мене, вітав,
І я хилився ні до кого,
Блукав собі, молився Богу,
Та люте панство проклинав.
І згадував літа лихії,
Погані, давній літа,
Тоді повісили Христа,
Й тепер не втік би син Марії.

Світ себелюбників і фарисеїв викликав у Шевченка пристрасний протест. Нещадно бив поет офіційну московську церковщину за її служіння політичним і соціальним інтересам поміщиків і державної бюрократії:

За кого ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? Чи, може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
Воно ж так і сталося!
Храми, каплиці і ікони,
І ставники, і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомимі поклони
За кражу, за війну, за кров,
Щоб братню кров промити, просим,
А потім в дар Тобі приносим
З пожару крадений покров.

Трудно відшукати у світовій літературі таке яскраве засудження імперіалістично-загарбницької війни, як у Шевченка. Разом з російським царом до стовпу ганьби прикуто тут і тогочасну російську православну церкву, яка своїм авторитетом освячувала «патріотичні звитяги» «роздійників, людоїдів».

Як великий духовий реформатор, не заважався Шевченко повстати проти зматеріалізованості московської церкви. В ній бачив він відзеркалення азіячини, дух Будди і Тібету.

В свою щоденнику робить він промовисті, з цього погляду, нотатки: «Переходячи попри церкву святого Георгія і помітивши, що двері церкви відчинені, увійшов я у притвір». І далі поет говорить, що він вжахнувся перед безугарним мальованням на круглій дошці завбільшки в 3 аршини. «Спершу я подумав, що се індійський Ману або Вішну заблукалися до християнського храму, щоб поласувати оливкою та ладаном. Хотів я увійти і в саму церкву, коли це відчинилися двері і вийшла пишно, піндоюно вбрана пані, уже не зовсім свіжа, тричі перехристилася та поклонилася перед цією потворою і вийшла.» І тут розлютований поет не утримується навіть від терпкого припущення щобо жіночої моралі цієї фарисейки і обурено продовжує: «І чи тільки вона одна? Мільйони подібних до неї безглузих зіпсувтих ідолопоклонниць. Де ж християнки? Де християни? Де безплотна ідея добра і чистоти?.. У мене не вистачило духу перехриститися і ввійти до церкви; з притвора вернув я на вулицю і на темному фоні широкого лугу побачив я, як граціозно в'ється красуня Волга; свободі зідхнув, мимоволі перехрестився і пішов. «Отже, розуміється, помилку зробив би той, хто став би в наведеніх рядках Шевченкових шукати заперечення церкви взагалі і нахилу до пантеїзму.

Шевченко заперечував не церкву взагалі, а потворність московської церкви. Що це так, легко переконатися навіть за щоденником, перегорнувши кілька його сторінок. Там натрапляємо на захоплено молитовне схилення перед монастирською церквою, архітектура якої виявляє релігійне чуття видатного будівника її:

«Користаючи з погоди, я зробив прогулку довкола міста з уподобанням і не без пожитку. На кінці прогулки намальовав Благовіщенський монастир; стара будівля, попсована новими прибудівлями. Головна церква, дзвіниця, не цілком спаслися від варварської обнови. Нерушеними осталися тільки дві башти над трапезою. І які вони розкішні. Ніби двоє молодих, непорочних

дівчаток, граціозно підняли головки свої до Бога, творця добра і краси, і ніби дякують йому за те, що спас їх від рук новітнього архітектора».

Шевченко бачить, яке руйнництво принесла з собою московська церква на Україну. Його симпатії на стороні питомо українських християнських традицій.

«В требнику Петра Могили, — пише поет, — є молитва, освячуюча побратимство. В новішому требнику тая справедливо християнська молитва заступлена молитвою про прогнання нечистого духа з навіженого і за очищення посуди, оскверненої мишою. Це навіть не поганські молитви. Бо-

гоматері пастири стараються до дев'ятнадцятого віку прищепити вік дванадцятий. Пізенько спам'яталися».

І тільки коли вчуємося у весь хід думок Шевченка з приводу релігії й церкви, нас перестануть вражати дерзкі слова Шевченкового «Світу тихого», бо й цю поезію зрозуміємо як розпачливий зойк його душі, як крик протесту проти панів, що Бога вкрали у людей і заховали у шкатулу («Відьма»). І тоді стане ясним, що його «богоборницьких» рядків не можна розуміти інакше, як крайньої межі заперечення церкви сучасної йому, московської, якої він не хотів і не міг прийняти ні в чому.

В. Державин

Поетична творчість Олени Теліги

Та я минала всі вогні,
Мов світло не своєї брами,
Бо чула: ждане довгі дні
Вже йде з безсмертними дарами.

О. Теліга («Безсмертне»).

Серед нечисленних літературно - критичних творів Олени Теліги особливу увагу привертають дві невеличкі статті — «До проблеми стилю» і «Прапори духа» (1941 р.), скеровані проти фальшивої бутафорії та імітації стилю в мистецтві й житті, проти профанації мистецтва з агітаційно-пропагандивною метою:

«Українське мистецтво мусить завжди пам'ятати, що навіть найбільш близька агітаційна промова, виголошена промовцем перед масами, може не мати ніякої цінності, як літературний твір, що найбільш пекучі справи нашого життя, подані в їх сухій формі, належать до хроніки, а не до мистецтва. А найяскравіший плякат є лише плякатом, а не образом» («Прапори духа»).

З цього чіткого розмежування політично-громадської доцільності (ба навіть «бліскучості») і справжньої естетичної цінності природно випливає незрозуміла для тоталітарістів, примітивів та фанатиків якої завгодно фарби й догми вимога не зложивати мистецтва для цілей та засобів немистецьких, хоча б і практично доконечних:

«Українське мистецтво мусить собі яскраво усвідомити, що є багато речей і справ, потрібних нашій нації, але якими має займатися наука, пропаганда, навіть поліція, але ні в якому разі мистецтво... Бо завданням нашого мистецтва є віднайдення не розплесканої пересічності, а правдивих глибин і висот української духовності і створення для них стрункої й незнищимої форми, яка б не нагадувала будинку, що може кожної хвилини завалитися» (там само).

Правдиві глибини й висоти української духовності в створеній для них стрункій і назницимій формі — це і є тим, що Олена Теліга прагнула створити в своїй поезії, і тим, що вона великою мірою створити спромоглась. І коли вічні нарікання на те, що надто багато українців складають надто просторі вірші, почали виправду-

віршоробні (в далеко переважній більшості ви-
ються вельми низьким мистецьким рівнем тієї
падків), то до творчості геніяльного поета, до
творення великої літератури, це не має ніякого
стосунку; а генієм людина — не кожна, зрозумі-
ла річ — може стати так само, як може стати
героєм.

Олена Теліга стала і тим і тим. Але глибокий і щирій підходить цілого національного суспільства до політичної діяльності Олени Теліги і до її героїчного скону не повинен заступати в літературній свідомості нашій тієї святої істини, що найголовніше й найвище в постаті великого мистця — це завжди та за всіх обставин його мистецтво — не те пересічне мистецтво, яке відтворює чи зображує чи відбиває національну свідомість, а те, яке її веде вперед, себто творить і перетворює.

Це стосується до О. Теліги так само, як і до О. Ольжича. В обох цих випадках, очевидна річ, маємо справу з величезними перспективами артистичного піднесення, нагло й непоправно обірваними смертю. Проте, щодо О. Ольжича, ми в самій вже друкованій частині його творчої спадщини безпосередньо добачаємо, як класична майстерність книги «Рінь» (1935) та численних опублікованих по різних часописах поезій, через монументальний патос книги «Вежі» (1940), призводить до рафінованого вивершення та філософічної глибини посмертної книги «Підзамча» (1946) і складає мистецькі виразну постать великого поета сучасності (див. В. Державин: Ліричне мистецтво О. Ольжича — альманах «Світання», ч. 4—5, Августбург 1946). Тимчасом творча спадщина О. Теліги, далеко менш багата на друковані твори і зовсім проблематична щодо евентуальної наявності творів недрукованих, надто легко може спокусити до однобічного висування окремих віршів громадсько-світоглядового змісту і до неслушного трактування решти (а зокрема — інтимної лірики), як «дамської» чи то «альбомної» поезії — мовляв, висококультурної формально, проте принципово другорядної ваги.

Таке трактування поезії О. Теліги (на превеликий жаль і сором, поширюване в нашому емігрантському суспільстві з певними демагогічними цілями) є тенденційним перекрученням літературних фактів. Зокрема, щодо так званої альбомної поезії, з якої начебто виростали ліричні вірші О. Теліги, то вона має за основну емоційну ознаку саме оту «солодку розчуленість над самим собою» (О. Теліга: «Прапори духа») до якої поетка ставилася з крайнім презирством. І справді, ні літературна творчість, ні особиста психологія О. Теліги не мали з «альбомною» сентиментальністю нічого спільногого. В основі чи не кожного її віршу лежить прагнення екстазі, як того душевного стану, коли людина переживає себе такою, якою вона хоче бути — і якою повинна бути, бо призначена — коли людина переживає реальність і чиність свого «крашого я». Оце, кажучи словами поетки, «неповторне свято», коли

Душа дозріє, сповниться відразу
Подвійним смаком — меду і полину,
А дивне серце — п'яне і завзяте —
Відчує певність, мов нехібну шаду —

оцей «единий день — мого життя корона» становить, з огляду раціональної психології та емпіричного життя, немов би душевне чудо, оскільки має за передумову надреальну спроможність людини змінити себе саму; а проте це чудо здійснюється в мистецькій творчості (і співтворчості, себто в глибокому естетичному спозиранні), в геройчному діянні, в ідеальному коханні. З відповідних трьох груп мотивів у творчості О. Теліги — артистичних, геройчних і любовних — геройчні та любовні мотиви незрідка сполучаються в межах того самого віршу, тимчасом як мотиви артистичні (здебільшого пов'язані з мистецтвом танцю) виступають, за нечисленними винятками, окремо. Але не це важить насамперед, і навіть не кількісна чи якісна перевага тих чи тих мотивів у поезіях О. Теліги, а їх докорінна єдність; бо всі вони безпосередньо випливають із конsekвентно ідеалістичного світогляду письменниці-націоналістки і становлять лише відмінні переломлення того самого ідеалізму в різних сферах духового життя.

Літературний стиль О. Теліги належить до українського класицизму так званої працької поетичної школи (Є. Маланюк, О. Ольжич, Ю. Липа та інші), і саме її вірші незрідка можуть правити за досконалі вірці класичної образності, як от, напр., у вірші «Г'янтнадцята весна»:

Немов рослина в соняшнім вікні,
Яка неждано вигнулася стрільчасто,
Я відчуvalа стрункість власних ніг
І гнуцість рук, що хочуть взяти щастя.

Незнана радість і незнаний сум
Не розплеснувшись — колихнули повінь.
Не буя ще — її далекий шум,
Ще не любов — передчуття любови.

Йдеться не про безпосередній вплив класицизму О. Ольжича, або ж евентуально — Ю. Липи (див. вірш «Безсмертне» в стилі Липиної «Світlosti»), або ще київських неоклясиків, а про наскрізну наявність «слова твердого й гострого, без ліричного третміння, зате чіткого ясною лінією», що його Микола Зеров вважав за основ-

ну ознаку класицизму в поезії; йдеться про образність гранично точну й прозору, що ніколи не набуває найменших рис розплівчастості чи світлотіні, характеристичної для інших літературних стилів:

Ось я вдихнула чудодійний розчин
Ясного сміху, променястих слів,
І знов вернула на поля і площі
Своїх давні перейдених шляхів...

Де не було примар на виднокрузі,
Де на терезах вірної ваги,
Так, як тепер, моїх непевних друзів
Не відтягали певні вороги.

(«Соняшний спогад»), 1).

Зрештою, не слід надавати впливові О. Ольжича занадто великої ваги. Фактично наслідки того впливу зводяться до загальноклясичної чіткості та виразності вислову і до окремих стилістично-образних та синтактических деталів — щоправда, подеколи надзвичайно артистичних, як

На жовтій квітці декілька краплин —
Ясне вино на золотавім лезі —
І плине в серце найхмільніший плин:
Далекій шум незроджених поезій.

Очевидно, О. Теліга не відразу досягла класичної мистецької форми поезії. Її творчість довгий час розвивалась і поглиблювалась шляхом поступового усунення тих декламаційно-реторических шабельонів, які, власне кажучи, є однаково притаманні і посереднім поетам, і посереднім поеткам, а проте, сполучаючися з безперечною формально-технічною вправністю, якою мірою відповідають поширеному уявленню про оту «дамську» поезію. Йдеться тут, суттю, про зовнішнє літературне оздоблення безпосередньо-життєвих мотивів (однаково, чи раціонально-повчальних, а чи емоційно-любовних) — мотивів не естетизованих із середини артизмом поетичної образності, а лише пристосованих до традиційної образної мови, і тому зasadничо прозаїчних. Літературна спадщина О. Теліги незрідка подає ті самі мотиви — той самий світоглядовий «зміст» — в кількох варіяントах, мистецьки різновартісних через більший або менший ступінь образної своєрідності та досконалості. Порівняйте, наприклад, ще сповнене повчальними прозаїзмами «Життя», присвячене В. Куриленкові («Зловіщий брязкіт, днів, що б'ються на кавалки...») з теж більш-менш повчальним, проте вже причетним до класичної образності диптихом «Напередодні» (присвяченім Олегові Ш.), де спільній обом сонетам диптиху образ «схилились айстри на овальний стіл» ретроспективно стверджує в фіналі композиційну єдність цілого твору:

І раптом пам'ять, мов надхненій майстер,
Вогнем змалює золотавість айстри,
Овальний стіл і мій веселий сміх.

Так само доцільно зіставити поезії «Неповторне свято» («Гарячий день — і враз достигне жито...»), з одного боку, а з другого — «Махнуть рукою! Розіллять вино!...», що в них та сама тема геройчного пориву, як найвищої екстатичної варгости, трактується, в першому випадку — декламаційно-повчально, а в другому — образно й патетично, з класично заокругленим закінченням:

І в душній залі буде знов рости
Така дитинна й божевільна мрія:
Що задля мене хтось зуміє йти
Крізь всі зневаги — так, як я умію!

Ніхто не заперечуватиме, що широко відомий «Поворот» («Це буде так: в осінній день прозорий...») містить чимало зовнішньо заримованих раціональних прозаїзмів (напр.: «І те, що мрією було роками. Все обернеться в дійсність і можливість»), ба навіть справжніх шаблонів («Не треба смутку! Зберемось відразу, щоб далі йти — дорогою одною»), а «Лист» (присвячений Л. Монсендзові) рясніє невіправданими і в цьому контексті непереконливими — бо не узгодженими з композицією цілого твору — пошукаами якнай-ефектовніших образів («Рудим конем летить за небосхил Моя душа в червоній амазонці»), або ж вельми виразистих — проте, суттю, будованих на словесній грі — антitez:

Чергують ночі — чорні і яскні —
Не від вогню, чи темряви безодні,
Лише від блиску спогадів і снів —
Усіх ударів і дарів Господніх.

А проте, і в «Повороті» є строфи класично-досконалі своєю образно-сintактичною структурою, чіткістю та суцільністю глибокого вислову,

Душа з розбігу стане на сторожі,
Щоб обережно, але гостро стежить
Всі інші душі — зимні чи ворожі,
І всі глибокі поміж ними межі.

А в «Листі» — довго жданий і почасти затемнений орнаментальними мотивами середніх строф основний образ з тим енергійнішою виразністю розкривається нарешті в фіналі віршу:

Коли ж дійду на каменистий верх
Крізь темні води й полум'яні вежі —
Нехай життя хитнеться й відпліве,
Мов корабель у заграві пожежі.

Приблизно однакову тему маємо також у вірші «Чоловікові» («Не цвітуть на вікні герані...») — формально, мабуть, цілком коректному, а проте холоднувато — розсудовому — і у «Вечерній пісні», в отій геніяльній синтезі любовної та героїчної лірики — синтезі, що є унікальною не лише в нашому, а й у цілому європейському письменстві своєю музичністю, образністю, композицією і емоційною наснагою. Неповторним є цей твір і в поетичній творчості самої Олени Теліги, де він стойть зовсім окремо і щодо свого рафіновано-елегантного (а разом з тим такого прецизного й невимушшеного) ритму, і щодо енергійного ляконізму дикцій:

Не візьмеш плачу з собою —
Я плакати буду пізніш,

і щодо парадоксально — гіперболічної патетики центрального образу:

Тобі ж подарую зброю:
Цілунок гострий, як ніж,

і щодо віртуозно впорядкованого наростання емоцій, що закінчується немов би мажорним акордом:

Щоб мав ти в залізнім свисті
Для крику і для мовчань
Уста рішучі, як вистріл,
Тверді, як лезо меча.

Залишки реторичної декламації найгостріше даються візнаки в любовній ліриці, бо саме цей поетичний жанр найменш надається до програмового трактування і найбільш вимагає присмаку індивідуальної своєрідності. Тому інтимні вірші О. Теліги незрідка спровокають враження поезії надто раціонально запланованої і надто прозаїчно (попри надмір і різноманітність експресивних ефектів) висловленої. В таких віршах, як от «Сьогодні кожний крок хотів би бути вальсом...», «Гострі очі розкриті в морок...», «Мужчинам» («Не зірвутися слова гартовані, як криця...») — основна недосконалість полягає, мабуть, не в чому іншому, як у занадто рівномірному стилістичному оформленні всіх частин віршу, так що безперечний класицизм стилістики лишається позбавленим відповідної класичної композиції, а через це й цілий твір подеколи звучить дещо механічно та «роблено»; бо ж рівномірність (а зокрема — рівномірна навантаженість формальними оздобами, як це, приміром, систематично практикується в барокковому стилі) — це ніяк не класична пропорційність внутрішнього ритму. От тому в Олени Теліги окремі строфи віршу незрідка є кращі за їх сукупність. Проте, в інших і, гадаємо, зріліших — інтимних поезіях ліричне наростання теми само вже утворює певну композицію і тим самим немов просвітлює зсередини традиційну образність; так, напр., у відомому вірші «Я руці, що била — не пробачу», або ж у «Літі» («Топчути ноги радісно і струнко...»), з його сuto класичною взаємодією паралелізмів та антitez у фіналі:

І за те, що стільки уст палило
І тягло мене вогнем спокус,
І за те, що замінить не сила —
Ні на що — твоїх єдиних уст.

Любовна тематика О. Теліги в жадному разі не є тим «оргіястичним сп'янінням пристрастю», що його славять наші матеріялісти та плюралисті, де, мовляв, стирається грань між людиною, твариною і духом, і де «діє одвічний біос, вищий за кожну окрему особину, окремий живий організм». Ні, кохання в поезії О. Теліги це не знищенні індивіда через поглинання духа біологічною матерією з її тваринними інстинктами, а навпаки — піднесення індивіда до метафізичної межі земного життя, до того божественного первиня, який вбачає в Еросі філософія Платона, до спозирання феноменального буття *sub specie aeternitatis* — під поглядом вічності:

В день звичайний розквітне свято,
Мов бузок запашний у січні,
І кохання легке й крилате
Я запрагну змінить у вічність.

(«Подорожній», 1).

Тому ж саме кохання так легко й природньо сполучається в поезії О. Теліги з прагненням героїки:

І від сонця цілком бронзові,
Заблукавши в зелену тінь,
Ми звірялися собі в любові
До героїв і до богинь.

(«Соняшний спогад», 2).

Тому ж трагічне в коханні сприймається поеткою в космічному пляні і спонукає до протистав-

лення духового ідеалу «реальним» життєвим вартоствам:

**А над ранком, зором помертвілим
Розгорнувши спопелій морок —
Віднайшла я непоправний вилом
На землі, на небі і в просторах.**

**Та в душі, як день слабий і сірий,
Прокидалась втіха блідолиця,
Щоб навчать мене нової віри:
У житті нічому не молиться.**

(«Ніч була розбуржана і тъмна...»).

В жанровому відношенні поезія О. Теліги є виключно й безвинятково лірична; авторка скрізь виступає в першій особі, без найменшої спроби перетворення її на епічну третю особу або на драматизований діялог. Через оцю, сказати б, ширу об'єктивність викладу багата ідейно-емоційна тематика О. Теліги, її філософічна глибина, вкуп з шляхетною елегантією та аристистичною витонченістю почуттів, особливо виразно сприймаються немов безпосередня поетична еманація ідейно-емоційного багатства, духового аристократизму і естетичної височини українського націоналістичного світогляду, що відбився в творчості поетки може й не глибше, проте безпосередніше й наочніше, ніж, приміром, у Е. Маланюка або О. Ольжича. Постать Олени Теліги — живе ствердження, а її твори — довічне ствердження інтелектуальної, душевної і духової гідності так званого «вітниківства» і цілого націоналістичного руху 30-тих років, бо це дух від його духу і плоть від його плоті. «Пізнаєте їх по плодах їх», — каже Євангелія; і небагато є епох, що зарепрезентували себе й запечатлились в історії української духовності такими близкучими витворами, як поезія Олени Теліги, О. Ольжича, Е. Маланюка.

З цього погляду особливої цікавости набирає єдиний белетристичний твір О. Теліги — її майстерно складена автобіографічна новеля «Або — або», що в ній, на тлі неприсолодженого і неперекрученого ніякими політичними тенденціями

правдивого опису підсоветського службового по-буту (початку 20-тих років), оповідається про ті переживання майбутньої письменниці, які склали в дальшому основу та зерно її безкомпромісової моралі й героїчної творчості. Сутичка з советським хамством на все життя лишила в свідомості п'ятнадцятирічної дівчини непереможне прагнення, «щоб в душах нашого народу жило не голосне чавкання на ворога — лише глибока, непримірима і творча ненависть до нього» (О. Теліга: «Правори духа»).

Звичайно ж, ми не скильні перебільшувати ідеологічну вагу того — зрештою, ненадто визначного в житті письменниці — біографічного епізоду: він, щонайбільше, відіграв ролю каталізатора, прискоривши й увиразнивші ідейні мотиви, почертні, очевидна річ, у поетичній спадщині Л. Українки — лише загострені й доведені до свого логічного завершення в тезі, «що лише прикладом великої цивільної відваги і безкомпромісості, аж до смерті, можна впливати на душу свого оточення так, щоб воно із суцільної маси льоків обернулося в націю, варту своїх великих героїв» (О. Теліга: «Партачі життя»).

Оця беззастережна саможертвість — аж до смерті — лягла в основу і героїчної поезії героїчного чину О. Теліги і зробила з неї національну героїню нашої доби. Ми з великим духовим напруженням шукаємо втілення жіночого героїзму навіть у чисто літературних образах — навіть у таких дискусійних (бо складених двозначною езопівською мовою підсоветського концептуару і ускладнених очевидним прагненням абиякої мінімальної асекураторії), як Аглая Хвильового і Марина М. Куліша. Наскільки ж величніша, чистіша і безпосередньо дієвіша є реальна постать письменниці — націоналістки — нашої найбільшої поетки після Лесі Українки — що її саможертвований героїзм є поза всякою інтерпретацією та дискусією, бо він сам промовляє до нас своїми просякненими героїчним ідеалізмом ділами й творами.

Д. Зарічний.

Від Гамлета до Тімура

(Спроба характеристики М. Бажана, як поета).

Микола Бажан камянчанин, нар. 1904 р., талант досить сильний, що з його втратою українська культура дещо потерпіла. Колись, бо М. Бажан був виразний націоналіст, пізніше його приборкано. Дня 30 січня 1939 р. він одержав

*) Подаємо тут літературну характеристику колись визначного українського поета, а потім сталінського льояка в поезії і політиці («репрезентував» УССР на нарадах ОН і т. д.) — Миколи Бажана. Нещодавно він був усунений від політичних функцій ніби щоб мати зможу цілковито присвятитись літературній праці, це було співувати «найгеніальніший з народів» — і його «наймудрішого вождя». Переставши бути українським національним поетом, Микола Бажан перестав бути взагалі поетом в дійсному розумінні цього слова.

Редакція.

орден Леніна, а в Києві 1941 р. бачили його в уніформі енкаведиста ...

З книжок М. Бажана слід занотувати:

- 1) 17-ий патруль. Харків 1926. Книгоспілка. Ст. 68, Т 2050.
- 2) Різблена тінь. 1927. Книгоспілка. Ст. 42, Т 2000.
- 3) Будівлі. Київ 1929. Книгоспілка. Ст. 78.
- 4) Дорога.
- 5) Поезії.
- 6) П'ять поезій. Харків. 1935. ДВУ. Ст. 65. Т 3200.
- 7) Вибрані поезії. Київ 1936. Держлітвидав. 85
- Батьки й сини. 1938. Держлітвидав.
- 9) Ямби. 1940.

Багато з цих його збірок не довелося нам бачити, тому не можемо подати їхнього бібліографічного опису. Бажанові, однаке, досить пощастило на критику, так що деяку уяву про нього все-таки можемо мати.

Для творчості М. Бажана характерна велика поема, а не збірка. Тому зазначимо деякі з поем, найбільше цитовані: Розмова сердець (1928), Будівлі (1928), Сліпці (1930), 17-ий патруль (1926), Гетто в Умані, Слово о полку, Гофманова ніч (1926), Зустріч на перехресті (1927), Трилогія пристраси (1933), Число, Смерть Гамлета, Ніч перед боєм... Для нас найбільше значення мають ранні поеми, пізніше сталінсько-кіровське славословіві належить до баражах.

М. Бажан також добрий перекладач. Він конгніально переклав «Витязя в барсовій шкірі» грузинського поета Шота Руставеллі. Цей переклад, мабуть, найліпший зі всіх у славянських мовах (Літгазета II. 1938).

Про стиль творчості М. Бажана не було суперечки. «Микола Бажан був, есть і, певно, буде... романтик і в розумінні своєї психічної організації, і в розумінні літературного напряму», пише В. Ковалевський в статті «Від себе до мас» (Життя й Революція — 9/1929). «Для романтичного напрямку центральною в поезії є творчість М. Бажана», каже й інший дослідник советської літератури М. Доленго (Критика 9/1938).

Про націоналізм першої частини своєї творчості говорив сам поет в одній промові (Літгазета 23/1936): «Ви знаєте мій шлях. Ви знаєте, що роздвоєння, блукання стояло і передо мною. Ви знаєте, що націоналістичні рецидиви роз'їдали мою поезію, і це було боляче для поета».

Відкинувши націоналізм М. Бажан відкинув і мало не цілу свою попередню творчість. В 1936 р. він її докладно зревідував і дібрав у збірці Вибраних Поезій. Поезії 1925—1931 рр. об'єднав поет під спільним заголовком Передісторії. У цій Передісторії два циклі: один — більш большевицький, «Громадянська війна», другий — національно-філософські вірші. До Передісторії принято: Пісню бійця, Слово о полку, Дорога, Кров полонянок, Папороть, Будівлі, Гофманова ніч, Вірші 1931—1935 рр. названі Початком. Початок розкривається Смертью Гамлета і ще в ньому із знаних річей Число та Трилогія пристраси. На це все мусів скоротити М. Бажан свою більш ніж десятилітню творчість. Але й ці вибрані поезії не були приняті без оговорок. Особливе заперечення зустріла Кров полонянок. У ній найдена червоточина натуралізму. «Вірш цей по суті має і для читача і для автора майже виключно технологічне значення, бо історикопізнавальна цінність його дуже невелика. Однак нічим не можна вправдати вульгарно-натуралістичних і ідейно-хібних деталів, своєрідного смакування татарського дикунства, наприклад в таких рядках, — каже щебетливий большевицький рецензент:

У добру вільності, в плідний піт
Зрошену тіла вкраїнських ясних бранок,
І рот розтерзано, і нарости на ранок
В дівочих черевах їдкий монгольський плід.

(Л. Смульсон. Шлях до народності. Радянська Література. 5 (1937).

За Ковальським, рання творчість М. Бажана характеризується первнем, що його звено героїчним. Критик каже, що у М. Бажана вражає звитяжність героїв, «які вони набувають ціною власного життя». Звідси Бажанову «людиною характеризує надмірна наголошенність етичного почуття, зокрема почуття обов'язку... звідси рафінована до хорохливості рефлексія і проблема спокутування (обов'язково смертью!..), пригнобленість моральною нормою, що її порушення приводить до смертельного конфлікту».

Акад. В. Юринець стверджує іншу рису Бажанової творчості. Він відмітив, що «власне культурне значення Бажана полягає в його свідомому антипсихологізмі... У Бажана немає місця для людини — пише він — (до проблеми соціалістичної культури. Вступ до книги: Микола Бажан. ЧІІ—І (1930), всі людські взаємовідношення стається він поетично виразити через взаємовідношення речей».

А що інший спостерігач (А. Селівановський. Куди прямує М. Бажан. Критика 4 (1931) заявляє, що «Бажана можна зачислити до тих письменників, що у творчості їхній замовкає революція, навіть тоді, коли б вона мусіла бути повновладною господиною в темі... Бажан, — каже він далі, перебуває в русі. Але маршрут його руху — польський маршрутів соціалістичної революції... Основа його світогляду — ідеалістичний дуалізм».

Цікаво слідкувати полемічні випади проти поета, бо вони покажуть нам момент його заломлення.

В «Нотатках про творчість Миколи Бажана» (РЛ 7/1933) О. Левада нападає на націоналізм раннього поета. Нагадаємо тут, що націоналістичні мотиви свого часу бреніли також і в деяких лірических поезіях Бажана (Кров полонянок). Художніх документів, з виразно акцентованими протилежними перехованнями в цьому питанні ми в Бажана ще не маємо, хоч чекати їх від нього в праві.

Як відомо, деякі романтики (М. Хвильовий, О. Влизько...) загинули, а своїх націоналістичних позицій не здали. А деякі, як той самий Бажан, Ю. Яновський тощо, примирились з советизмом на півдорозі — на «патріотизмі».

1934 року советський «патріотизм» ще не був декретований, а за постишевщини йшов погром нашого народу — інтелігенції за націоналізм, селянства як «куркулів». Розглядаючи поезію М. Бажана, як поезію вишуканих катастроф ідеалістичної філософії (Червоний Шлях, 1934), писав тоді А. Чепурнюк: «Своєю творчістю Бажан не відповідав на вимоги працюючих. Це він повинен зрозуміти. Так само в першу чергу його справою було рішуче і круто знищити той шлях, яким він ішов досі. Всі дані для цього є. Лише усвідомлення тієї катастрофи, не вишуканої, а справжньої, що очікує на людей, які пішли стороною від широкої дороги пролетарської революції, може Бажан домогтися переламу у своїй творчості».

Це була власне та межа (а А. Чепурнюк — той Сов-Держиморда), про яку згадував Є. Маланюк (З київського Парнасу останніх літ. Літ. Наук. Вісти 1/1432) і на якій цікавий для нас Ба-

свою землю і волю? Воля за одно, примус — за інше. В цьому трагедія української розбудови, гамлетизм українського інтелігента.

Гамлет — це інтелігенція, що народжується з аристократії, у нас — з народу. Його любов — Горацій, тоб-то культура. Конфлікт Гамлета — це конфлікт приняття рішення перевороти лоялізм, стати політично чинним. Убити короля, як наказує повинність помсти за батька, чи «Боже царя храни!» як наказує вірнопідданське почуття. Інтелігенцію в Гамлете зачіпило було пізнання, що знання зобов'язує. Українські інтелігенти — культурники думали, що можна опинитись на півдорозі, що знання вистарчить тільки збирати. Українська інтелігенція, що вийшла знизу і пізнала ласку Камен, так само раптом стала перед необхідністю рішитись: кому має служити її Муз? Чи рідному народові, як наказувало її ліпше знання, чи «рідному» Сталінові, як наказував чекіст? Що знання — то сила, наш інтелігент знову, назвавши так навіть одно своє видавництво. Але що знання, як колись походження зобов'язує діяти — це інтелігент, «принц данський», відкрив аж за національної революції. Кінчати високу школу, ставати інтелігентом — це не значить тільки набувати привілеїв . . .

І смерть Гамлета, яку бачив М. Бажан, це був в першу чергу кінець тих, що завше пробують жваво здатись.

Здатись на те і на це.
Мовляв, придивіться —
ось мое право,
Це ліве у мене лице.

Такі люди ніколи не стоять на своїм пості свідомо. Ці кон'юнктуристи не виконують жадних повинностей супроти кого б то не було, а тільки «кормляться». Не диво, що для таких типів життя на світі кінчається «червяком». Це пессимізм іншого типу, ніж Плужників.

За М. Бажаном треба
На місце в бою своє
не набристи, —
А твердо стоя, прийти і стать.

Отже, навіть не випадково кудись дістались, як завіянє вітром перекотиполе. Одна цінність, яку інтелігент має — знати де його місце в житті. Коли він цього не знає, він не виконує своєї функції як інтелігент — деградується. Принц крові, чи принц знання, коли буде довго роздумувати, принц чину йому «дозволить піти в денщики». Порядок буде завше захованний і додержаний.

Гамлетизм — трагедія роздвоєння — тема ще іншої поеми того самого поета, Розмови сердець. Не дурно у Вибраних поезіях поет об'єднав обидві ці поеми, і Смерть Гамлета зробив тільки епілогом Розмови сердець. В Розмові сердець заторкнута спеціальна болючка українського інтелігента, роздвоєність між приналежністю до російської та до української культури. Наш інтелігент російського виховання навіть на еміграції в шафі, немов дідівську крилатку, Двійника старомодного ще береже.

Пережитки нічого іншого, як тільки світоглядового дурману не дозволяють йому позбавитися

решток цієї приналежності до кругу цивілізації ліжетретього Риму. Багато наших земляків через короткозорість тримаються російської орієнтації, тим даючи Москві претензію на малоросійські мертві душі. Бажан проти цієї претензії Москви, заснованої на зраді —

Ти кажеш, що я твій, а я клянусь — готовий
дволіке серце розламать навпіл,
і дати писам напитися із жил,
коли є крапля там
твоєї злой крові.

Це було сказане за влади советів, тому ніхто не сміє сказати, що українська Муза не мала громадської мужності. І це було сказане тоді, коли ціла Європа, за малими винятками, поклонялася Магогові в Москві.

Український поет, однаке, провадив далі: На смітниках чужих . . . сконала Русь (Росія), собаю голодною і худою. Сконала, головно, тому, що позбулась симпатій українського народу, української інтелігенції. В цім пункті скінчилось двоедушіє. Але Москва видумала замість старої православної Росії нове огнище всесвітньої революції — СССР. Там старі російські

...убивці, сутунерики,
раби раба і служники слуги, —
всесвітнє падло і
сини російської великої істерики
і всесвітньої великої нудьги,
всесвітська гнусь . . .

здихали в своїй зачиненій конурі. Але ні, це падло не здихало, ця гнусь жиравала, вмирати вони заставляли інших. Перед цим СССР в Україні ждалось поклонів, як перед чимсь намі і москалям спільним. Принести жертву цезареві змушувано й Бажана.

На гасло української революції, викинуте «занепадними» хвильовістами, М. Бажан запізнено відгукнувся Трилогією пристрасти. Про неї Ол. Полторацький у Літгазеті (ч. 3/1934) каже таке: «Величезна й довжелезна поема, вся без винятку присвячена особистим переживанням автора, переживанням виключно психологічним, пов'язаних з бажанням М. Бажана подолати якісь перешкоди в його психиці, що заважають йому бути живим» . . . Захворіло серце в поета і він падає . . . Клінічний опис хороби . . . Зачинається з хандри . . . Інші гости: 1) заздрості люта й таємна тривога, 2) нудьга, 3) ляк . . . Бажан, на жаль, Хоч і приходить до фази радості, але — на диво ця радість у нього дуже позначена політично. На прочуд точний у списі своїх захворувань Бажан уникає виразності, коли виникає потреба чітко декларувати свої . . . позиції . . . Бажан радить учиться у Аврорі . . . від тисяча першого рядка неймовірно розтягнутої й гидотної жуватини Трилогії христіанства, Бажан уже учень Аврори. Бачся, перебудова закінчена. Насправді ж, діло з учнівством в Аврорі стоїть зовсім не так просто, як це може здаватися деяким наївнякам. Насамперед, чого радить учиться Бажан у Аврорі? Може активній класовій боротьбі? Може несхібній участі в пролетарській революції? Аж ніяк. Ось що він рекомендує перейняти в Аврори (перераховуємо все без винятку): 1) скупійтишині зненавиди, 2) продуманим тактом мовчання, 3) сформульованості напрямів і трактів, 4) зва-

жування серця, гранати і міці, 5) дбелості, 6) точності. Здається і все, лише нейтральним ознакам міцної волі. Цього дуже і дуже замало для того, хто хоче учитися в Аврори більшовизму. Для радянського поета таке вчення є не тільки недостатне, а й просто таки дивне».

Такий був колись М. Бажан.

Ta «дружба народів», видумана Сталіном для уможливлення «співжиття» москалів з українцями, та «советський патріотизм» видуманий теж ним, і обое запряжені для служби оборони ССР, змінили при допомозі несхібного авторитету енкаведівського нагана М. Бажана. Зміна М. Бажана вразила не тільки нас. Про нову книгу поета, Ямби, рецензент Літгазети (ч. 55/1940) пише: «Нам доводилося чути від деяких читачів — Бажан вже не той, яким був. — I бреніла якась нотка жалю». Визначного колись поета приневолено доспіватись до советського імперіалізму.

Моя многомовна земля
Я чую, як ти встаеш,
Я чую, як ти ідеш,
Я чую, приходиш ти.

Для моря твоїх людей
Замало старих узбережж,
Для росту твоїх людей
Замало уже висоти.

М. Бажан перестав бути українським національним поетом.

Тільки тепер бачимо правдивість його автобіографічного визнання в Сліпцях: «Водою сліпого, водою мертвого забризкано очі серце мені». Садівник знайшов череп і орден і думає:

... Жити — це значить жити.
Зречевлювати труд,
Зречевлювати мисль,
Утілювати слово
В строфі поем, в пропорці споруд...

Так, скажемо ми. Але, питаемо далі: для кого? Невже ж для Тімура?

Ю. Миколин

„Російське питання“ і Україна

I.

«Європа надто довго спала. Тепер вона пробуджується, щоб покласти кінець системі нападів, які цар намагається підготовити в різних кінцях своєї просторої держави», — заявив британський міністр закордонних справ, лорд Палмерстон, російському послові Пощо-ді-Борго у 1837 р. Розбивши недавно Наполеона Бонапарте, європейські держави нагло станули перед загрозою грізнішого російського імперіалізму. Амбітний і безоглядний у своїй політиці цар Микола I вже не приховував перед ніким своїх намірів опанувати Туреччину й Балкани. У нікого не було сумнівів, що за цим приховувалися далеко-йдучі пляни опанування всього Близького й Середнього Сходу і Індії. Це ж ніхто інший, як саме Павло I укладав з Наполеоном плян вислання 24000 козаків на підбій Індії. Трагічна смерть не дала Павлові I здійснити цього пляну, але візія підбою Індії, а в першу чергу Туреччини, постійно стояла перед очима московських володарів. І саме Миколі I видавалося, що прийшов час реалізувати цю візію. Однак поразка у Кримській війні 1853—56 рр. на довгий час підірвала розмах експансії Москви.

Сьогодні Європа й світ знову переживають добу Миколи I, з тою лише різницею, що новий наслідник Миколи I — Сталін має кращі вихідні позиції для своїх агресивних плянів, ніж їх мав сто років тому його попередник на московському престолі. Світ знову повторює слова лорда Палмерстона й готується дати відсіч московській агресії. Нова «кримська війна» у світовому маштабі має вирішити на цілі століття долю світу і долю вікових надбань людської культури. Немає сумніву, що перемога чи поразка московських

агресорів у цій майбутній війні визначить на цілі століття теж і форми людського співжиття.

У всій своїй величині, тотально на терезах історії має вирішуватися доля світу. Тому теж тотальною має бути розв'язка самої московської проблеми в майбутній, може і недалекій, війні. Європейська дипломатія в минулому робила одну засадничу похибку у трактуванні російської агресії: вона намагалася лише стримати московське імперіальне просування вперед, локалізувати лише недугу, тоді як ця недуга вимагала негайній операції. Такою операцією могла бути тільки ліквідація московської імперії і відіпхнення Московщини до її властивих етнографічних меж. У наслідок такої політики європейських держав усі дотеперішні поразки Москви були, перефразуючи слова Леніна, «кроком назад», після чого Москва, відпочивши, робила два кроки вперед. І нині московські війська стоять на Ельбі, передмістях Царгороду і під ворітами Індії. Якщо світ хоче раз назавжди позбутися «російського» питання, він мусить так штовхнути Росію назад, щоби вона вже ніколи більше не могла зробити ні одного кроку вперед.

Європейська дипломатія дала себе загінотизувати барабанній московській пропаганді про неподільність і нерозривність російської імперії. Західні держави не можуть визволитися з-під гіпнозу «єдиної Росії» чи теж «нерозривної родини народів Советського Союзу». А саме ця московська пропаганда, постійне галасування Москви про «намагання капіталістичних агресорів пошматувати Советський Союз», згл. Росію, постійне і вперте переконування про «братню, дружню об'єднаність» народів Росії, на якій, мовляв, розбилися походи Карла XII, Наполеона і Гітлера, є ключем до відкриття Ахіллевої п'яти російської

імперії. Щею п'ятою є визвольні прагнення і змагання «народів Росії», — народів поневолених Москвою й силою включених до російської, колись царської, а тепер советської, імперії. І в цьому власне суть справи, що Наполеон і Гітлер не врахували цього важливого фактора визвольних рухів поневолених Москвою народів. Карло XII взяв його до уваги, але запізно. Не врахували і навіть не хотіли його врахувати держави Антанти в 1918—20 рр., намагаючись ліквідувати большевицьку небезпеку, і також програли.

30 років тому західні держави дивилися на визвольну боротьбу поневолених Москвою народів, як виключно на внутрішню російську справу і в наявності її вбачали небезпеку послаблення противінмецького фронту. Найкраще висловив ці погляди в тому часі «Нью Йорк Таймс», жаліючи, що «Росія впала і на цілі покоління займе місце балканських держав, як шахівниця для всяких політичних інтриг». З таких теж міркувань західні держави підтримували наскрізь реакційну інтервенцію ген. Денікіна, яка теоретично мала бути спрямована проти большевиків, а фактично була спрямована проти молодої національної української держави, що якраз у тому часі криавилася в боротьбі з московською большевицькою агресією.

Всупереч побоюванням «Нью Йорк Таймса» Росія не впала і не стала «балканською шахівницею». Ленін а поньому Сталін вхопили в руки керму російського імперіяльного корабля і вивели його знов на шлях, намічений їхніми попередниками — царями. І знов Москва, зробивши крок назад, на просторі трьох десятиліть скочила не два, а декілька кроків вперед, займаючи не «місце балканських держав як шахівниця для всяких політичних інтриг», але місце загрозливого і небезпечної агресора навіть і для своїх колишніх прихильників і союзників. «Внутрішня проблема» Росії вже вийшла далеко поза свої «внутрішні» межі і станула в увесь зрист перед Заходом, не тільки Європи, але і земної кулі, як примара московського імперіяльзму. Однак західні держави й тепер важко визволитися зі своїх застарілих схем і поглядів у російському питанні. Вони ще й дотепер добачають розв'язку цього питання у «відіпхненні Росії до меж 1939 р.», а цо-найбільше у перетворенні її у федерацію, щоб, мовляв, Східня Європа не стала шахівницею. Вони не хочуть призадуматися над особливо щирим визнанням самої ж большевицької пропаганди у тому, що лише завдяки збройній інтервенції і агресії (в офіційному звучанні — «братній допомозі російського народу») московським большевикам вдалось задержати при новітній російській імперії ССРУ Україну, Білорусь, Кавказ і створити цим передумови для дальшої агресії на інші народи. Врешті, вони не хочуть вивчати історії імперіяльного росту російської імперії на крові й багацтвах поневолених нею народів. Особливо важливу роль, хоч і всупереч своїй волі, у поході московського імперіяльзму відограла і нині ще відограє Україна.

II.

Історія Східної Європи формувалася за участю і діянням трьох сил: української, польської і московської. Крім державотворчої ролі організатора розгорощених слов'янських племен і військового бастіону Європи проти азійських кочових орд у період своєї ранньої державності, Україна ще на протязі довгих століть після втрати своєї державності залишалася культурним центром для всієї Східної Європи, включно з Балканами. Ще у 17 ст., після більш як столітніх намагань Польщі знищити культурну окремішність України, українські вчені клали підвалини під все культурне життя Московщини. Саме ця культурна і духовна вищість українського народу дала йому змогу зберегти свою окремішність у боротьбі з московським наступом на його душу. Завдяки своїм високим духовим якостям Україна ще й до сьогодні залишається форпостом Європи і її культури у боротьбі з наступом азійського духу тиранії і рабства Москви.

У половині 14 ст. на Сході Європи виступає друга сила — Польща. Її роля виявилася фатальною. Історія накинула Польщі завдання зорганізувати і об'єднати у вільному союзі три споріднені з європейською культурою народи: московсько-азійського наступу. Однак Польща забороло Європи проти зростаючої небезпеки польський, український і білоруський, як міцне не зрозуміла цього свого історичного завдання й спрямувала всі свої сили і зусилля на знищення саме тих сил, які мали бути її союзниками у боротьбі проти московського імперіяльзму. Заангажувавшись на протязі кількох століть у цю безвиглядну боротьбу за знищенння духової і національної окремішності українського і білоруського народів, Польща не тільки не досягла своєї мети, але ще й сама знесилися, знесилила ці обидва народи і штовхнула Україну на союз з Москвою, зготовивши тим і свою загибел.

Чи зрозуміли поляки свою історичну помилку? На жаль, і до сьогоднішнього дня, — ні. Політика поверсальської Польщі була продовженням політики старої Ягайлонської Польщі (клич «од можа до можа», пацифікації, нищення українських церков на Холмщині і Підляшші) і то в обличчі двох небезпечних для Польщі імперіяльзмів — німецького і московського. Тут варто звернути увагу на характерну історичну аналогію: німецько-московські союзи так у 18 ст., як і в 1939 р. завжди приводили до ліквідації польської державності, при чому Москва завжди виступала з клічем захисту переслідуваних поляками українців і білорусів. Все ж таки після гіркого досвіду поляки ще й нині йдуть втертим шляхом і, сидячи навіть на еміграції, не хочуть зректися своїх старих перетесій до українських і білоруських земель, Польща знов, керуючись своїми великороджавницькими амбіціями, може привести на Сході Європи до конфліктів і напружень, небезпечних і небажаних так для самої Польщі, як і для інших народів, в першу чергу українського.

III.

8 січня 1654 р. у Переяславі започаткувався новий етап історії Східної Європи. Переяславська умова між Україною і Москвою мала бути союзом двох рівних держав під протекторатом одного володаря. Однак кожен з партнерів інакше розумів цю умову. Йдучи з конечності на союз з Москвою, гетьман Богдан Хмельницький мріяв про те, що цей союз дасть змогу закріпитися молодій українській державі, а з другого боку встановить раз назавжди мирні відносини на Сході Європи.

Москва ж діяла згідно зі своєю традицією і своїм характером: говорила одне, а думала друге. В описі посольства Маерберга до Москви подана цікава характеристика московських дипломатів: «Вони об'єднують у собі всі тонкості закостенілої облуди, щоб обманути чужинців, або подаючи брехню за правду, або промовчуючи те, що треба сказати, і ослабляючи зобов'язуючу силу всяких постанов на нарадах тисяччю хитрих викрутів, які зовсім зміняють зміст постанов так, що вони втрачають свою важливість».

Така сама доля постигла і Переяславський договір. Визволившись 200 років тому з-під татарського зверхицтва, невелике московське князівство поволі поширило свої володіння на всю північну частину Східної Європи, захопивши Новгород, пробившись до Льодового океану, опанувавши Казань, а потім Астрахань і здобувши Західний Сибір. Не зважаючи на довголітні війни, Московщині так і не вдалося пробитись до Балтійського моря і здобути доступ до Європи. Вона далі залишалася напів-азійською державою. Однак її манила Європа так, як манила вона увесь час всіх азійських кочовиків. Це не була духовна туга до Європи, до її культури. Якраз Москва робила всі можливі зусилля, щоби відмежуватися від духовного контакту з Європою, з її культурними надбаннями. Москву гнав на підбій Європи гін номада, зачарованого оповіданнями про багацтва далеких країн, а ще може у більшій мірі інстинкт азійського деспота підкорити своїй волі всі інші народи. Чернець Фімофей дав ідеологічну підбудову цьому гонові своєю тезою про «Москву — третій Рим», після якого іншого Риму вже не може бути, а цар Іван III дав конкретну політичну програму, одружившись з останньою наслідницею Царгородського престолу та прийнявши для своєї держави герб Візантійської імперії — двоголового орла. Візантія і була першою метою експансії Москви на захід.

На шляху цій експансії стояла Україна. Вже Іван III мріяв про «воз'єднання» України зі своєю державою. Але щойно півтора століття пізніше, під час повстання Хмельницького, перед Московщиною виникли широкі перспективи зреалізування плянів Івана III. З уваги на ці можливості змінилася і політика Москви. Всі дотеперішні намагання Москви були спрямовані на здобуття Прибалтики. Лише на протязі другої половини 16 ст. Москва вела аж три війни за Прибалтику. Тепер, маючи до вибору Прибалтику й Україну, Москва вибрала цю останню.

Тому теж, щоб забезпечити собі вільну руку для «прибирання Малоросії до рук», Москва пішла так далеко, що поспішила підписати мир зі Швецією і на підставі Кардиського договору 1661 р. віддавала Швеції всі завойовані простори в Прибалтиці. Коли ж після замирення з Польщею в Андрушові перед Москвою стала дилема — куди спрямувати тепер свій удар: на Прибалтику чи на Туреччину, — вона знов вирішила на якийсь час забути про Прибалтику. «Конфлікт зі Швецією означав відмовлення від продовження активної політики на південному заході України. На це не могли погодитися ані цар Олексій Михайлович, ані його син Федір Олексіевич» — стверджують автори советської «Історії дипломатії», виданої в Москві 1941 року.

Хоч офіційна російська історіографія називає здобуття Петром I Прибалтики на початку 18 ст. «пробиттям вікна до Європи», то однак здобуття України було для Московщини відкриттям широких воріт до тієї ж Європи. Україна стала для Московщини великим пляцдармом, вихідною базою для всього дальнього імперіяльного наступу на Європу.

У виданій в 1790 р. в Лондоні брошурі «Небезпека для політичної рівноваги в Європі», авторство якої приписують шведському королеві Густавові III, стверджується про Росію: «Королівство, майже невідоме в Європі на протязі останнього століття і поступово збільшене на кошт всіх його сусідів... від 40 років стало загрозою для політичної рівноваги сил... Немає країни, спокою якої Росія не потурбувала б». Це ствердження невідомого автора брошюри показує в яскравому свіtlі, як раптово Московщина виросла на велику силу після здобуття України, бо ж саме 40 років, про які згадується в брошурі, це період після остаточної ліквідації всіх прав України, як окремої політичної одиниці. Досить прослідити історію 18 ст., щоб ствердити незвичайний розмах московського імперіяльного наступу. 18 ст. — це доба перетворення напів-азійського московського царства в європецьку російську імперію, яка « стала загрозою для політичної рівноваги сил» в Європі. На протязі цього одного століття Московщина закріплася на берегах Чорного моря, здобула вихідні позиції до пізнього наступу на Балкани, до спілки з Австрією і Німеччиною зліквідувала Польщу, опанувала Кавказ, починає втручатися в справи турецькі (грецький проект Катерини II) з явною метою опанувати Дарданели і вихід до Середземного моря, опанувавши Польшу, включається активно в європейські справи (інтервенція у французькій революції, антианглійський союз Павла I з Наполеоном). «Я міркую над тим, щоб вплутати віденський і берлінський двори у французькі справи... Є багато причин до цього, про які не можна говорити. У мене багато незакінчених плянів і тому треба, щоб Відень і Берлін були зайняті французькими справами і не перешкоджали мені» — заявляла під кінець 18 ст. Катерина II своєму міністрові Храповицькому. Вистачить одного погляду на карту, щоб ствердити, що вихідною базою у всіх політичних і військових ак-

ціях Московщини в 18—19 ст. ст. була Україна. Опанування України дало Москві змогу опанувати і Далекий Схід: Чорне море було колискою російської тихо-океанської флоти, без допомоги якої Росії не вдалось би закріпитися на Далекому Сході.

Кримська поразка в половині 19 ст. стримала імперіялістичний розмах російської політики в Європі, а революція 1917 р., здавалося, приведе до остаточної ліквідації самої російської імперії. Визвольні національні рухи поневолених народів поставили Московщину перед небезпекою відштовхнення її назад до її етнографічних кордонів і ліквідації її великородзинності. Створення незалежних національних держав на просторах російської імперії означало б повне виелімінування Московщини з європейського політичного життя та ліквідацію «російського питання», яким так був стурбований автор «Небезпеки для політичної рівноваги в Європі» і яке сьогодні зганяє сон з очей всього світу.

Цю небезпеку усвідомили собі в тому часі однаково і білі, і червоні претенденти до царського російського престолу. І саме факт, що однаково і Ленін, і Денікін головні свої сили спрямували на ліквідацію Української Народної Республіки, вказує на те, якого значення надає Москва справі задержання за всяку ціну саме Україну, як своєї колонії. Денікінові йшло взагалі про збереження російської імперії. І саме те, що Денікін спрямував свій наступ на Україну, а не на Москву, є підтвердженням того, що питання «єдності Росії», тобто цілості російської імперії, було для російських монархістів важливіше, ніж питання того чи іншого політичного режиму в нутрі тої імперії. Тому теж нині білі російські емігранти, не зважаючи на свою ненависть до большевизму, хвалять Сталіна за те, що «врятував Росію», і часто стають до послуг теперішнього московського большевицького режиму, від якого 30 років тому втікали.

Для московських большевиків питання України — це було питання бази для розгортання свого походу на Балкани. Саме Україна й Білорусь були тією базою для большевицького наступу на Польщу в 1920 р., за якою мала прийти Німеччина, і вся Західня Європа. Ленін у своїх закликах у той час вказував на те, що південний (тобто український) фронт є вирішальним для існування большевицької революції. Однак кільколітня боротьба України виснажила їхні сили так, що вони закріпивши за собою Україну і Білорусь, вирішили на якийсь час заспокоїтися тезою про «соціалізм в одній країні» і відкласти свій похід на Захід на пізніший час. Таким чином українська визвольна боротьба в 1919—20 рр. на цілих 20 років загальмувала московсько-большевицький наступ на Європу. Україна без зрозуміння і підтримки Європи ще раз стала форпостом цієї ж Європи і надбань європейської культури. Червоний Москви вдалося цей фронт здобути й перетворити в ідеальну вихідну базу для пізнішої експансії. Немає потреби доказувати, що, маючи Україну, Москва має змогу контролювати сьогодні Польщу, Чехословаччину й балканські країни. Не дарма ж большевицькі армії, які наступали

під час останньої війни на Польщу і Балкани, мали офіційну назву українських армій. Інша річ, що ці армії не захищали українських інтересів, але вже їх сама назва вказує на те, що якраз Україна була і до нині залишається вихідною базою для діяння московських армій в цьому напрямку.

IV.

Опанування України Москвою створило, крім стратегічно-політичної, також і господарську базу для розросту й зміцнення російської імперії. Це особливо яскраво виявилось в 1918 р., коли Україна, хоч на короткий час, справді унезалежнилася від Москви. У той час, як потверджується в офіційній советській «Історії ВКП(б)», «важко було в советській Росії. Не було хліба. Не було м'яса. Голод мучив робітників. Робітникам Москви і Петрограду видавали по півчетвертини хліба. Фабрики не працювали, або майже не працювали: не було сировини, палива... Большевицька партія розуміла, що... країна може повернути собі втрачені райони харчів, сировини й палива тільки шляхом довгих і запеклих боїв з ворогами». Тому то, здобувши українські землі, большевики використовували увесь наявний залізничний транспорт для вивозу з України харчів, сировини і вугілля на північ, у Московщину. «Український хліб врятував революцію» — стверджували згодом большевицькі вожді. Але якщо б навіть большевізм був закріпився в Московщині й без допомоги українського хліба, то без України, обмежений до чисто московських теренів, большевізм не став би ніколи такою імперіальною загрозою для світа, якою він є сьогодні. Ленін свого часу заявив, що «Донбас — це всесоюзна кочегарка». Перефразуючи його слова, можна сказати, що Україна — це всеросійська фабрика зброї, якщо не тепер, то ще до недавніх років, поки Москви не вдалося розбудувати своєї важкої промисловості за Уралом. Та й ця промисловість могла бути розбудована тільки за допомогою українських господарських ресурсів, зграбованих з України, не говорячи вже про рабську працю міліонів засланців, депортованих теж з України.

До першої світової війни Україна була головною й майже єдиною базою російської промисловості. У 1913 р. продукція вугілля в Україні становила 87 проц. всієї вугільної продукції Росії. Україна була в тому часі головним джерелом постачання вугілля для промисловості всієї центральної Росії, включно з Московською промислововою окрузою, тоді як Петербург і північна Росія постачалися вугіллям довезеним з-закордону, переважно з Англії. Коли ж під час і після війни довіз вугілля з-закордону припинився, Україна стала постачальником вугілля для всієї європейської Росії, згл. Советського Союзу. Навіть уже в пізніших роках коли большевики розбудували свою вугільну промисловість за Уралом, українське вугілля становило і ще сьогодні становить поважну частину у загальній продукції в СССР: у 1928 р.: — 70 проц., у 1939 р. — 59 проц. всесо-

юзної вугільної продукції. У советській «Економічній географії» Н. Баранського стверджується, що достачання всіх залізниць європейської частини СССР базується на вугільній промисловості Донбасу, а Центральний Комітет ВКП(б) у своїй ухвалі з 17 січня 1929 р. стверджує, що «індустріалізація нашої країни якнайтісніше зв'язана з ростом вугільної промисловости взагалі й Донбасу зокрема. Донбас є основним постачальником мінерального палива для промисловости й транспорту і коксу для металургії й хемічної промисловости».

Таке саме бачимо і в інших ділянках важкої промисловости. Так, напр., видобування залізної руди в Україні становило в 1913 р. понад 70 проц. всього видобування залізної руди в Російській імперії, а в 1935 р. — біля 64 проц. всього видобування в СССР, продукція чавуну в Україні становила 78 проц. у 1913 р., 76 проц. у 1925—26 рр., а за новим п'ятирічним пляном, тобто на рік 1950 — 49,4 проц. всієї продукції СССР; продукція літої сталі — понад 64 проц., а вальцованої сталі — понад 65 проц. всієї продукції сталі в РОСІЇ в 1913 р. У останньому п'ятирічному пляні на Україну припадає ще 34,6 проц. советської продукції літої сталі.

Не менш яскраво виявляється участь України в іншій господарській ділянці Росії — сільському господарстві. Україна — шпихлір Європи від найдавніших часів і до останнього часу залишається в першу чергу шпихліром Москви. У 1909—13 рр. російських уряд експортував з України щорічно 43 мільйони тонн пшениці, 27 міл. тонн ячменю, 6 міл. тонн жита, тоді як з інших земель російської імперії експортувано 1 (один!) мільйон тонн пшениці, 10 міл. тонн ячменю і 2 міл. тонн жита. Цю свою «почесну» ролю шпихляря Москви і Хлібного та харчового магазину московсько-большевицьких армій виконує Україна ще й до нинішнього дня. За плянами останньої п'ятирічки Україна має дати в 1950 р. 68,2 проц. всесоюзної продукції цукру. До останньої війни Україна і Північний Кавказ (Кубань) давали 90 проц. всієї всесоюзної продукції олії. Не треба загадувати, що від 20 років Москва, передчуваючи небезпеку втрати України, намагається за всяку ціну унезалежнитися від української промисловости і харчової продукції, розбудовуючи свої господарські центри на Уралі і за Уралом. Однак, як показують дані, не дивлячись на всі зусилля і мільйонні людські жертви, їй ще повністю унезалежнитися не вдається, принаймні в деяких ділянках продукції.

V.

В 1917 р. після упадку царата тодішні українські соціялістичні «батьки народу», — як Винichenko й інші його партійні товариши, — обманювали себе (а врешті обманули весь український народ) тим, що, мовляв, тільки царська Росія була ворогом прав українського народу і що російські демократи не посягатимуть на волю й суверенітет українського народу і за багатствами його земель. Політика Керенського, а згодом і боль-

шевиків, показала, що такі сподівання були безпідставними і наївними. Це й цілком зрозуміле. Денікін, Керенський, чи Ленін однаково були росіянами і питання збереження «цілості російської імперії» було головним законом їхнього діяння. А Україна і єдність (і взагалі існування) російської імперії — це два нерозривні поняття, які так вкорінилися в свідомості навіть пересічного росіянина, що він, почувши про плян унезалежнення України, з обуренням буде відкидати ці пляни і ніколи не погодиться добровільно про відділення (або хоч надання автономії) України і створення незалежної української держави.

Сьогодні ми знов стоїмо напередодні нового 1917 р., коли вирішуватиметься питання російської імперії. І знов деякі західні політичні діячі переконують себе й інших в тому, що, мовляв, тільки большевизм є небезпечний для світу, а російська демократія перетворить російського ведмедя в миролюбне покірне ягнятко. Тому, що факту національних визвольних змагань поневолених Москвою народів недобачати вже ніяк не можна, Захід охоче сприймає сугеровану російською еміграцією концепцію федерації на просторах колишньої царської імперії й теперішнього СССР. Очевидно, згідно з цими плянами, Україна мала б стати й надалі невід'ємною (знов таки невід'ємною!) складовою частиною цієї федерації. Тут знов виявляється історична імперіалістична тенденція Москви, що по-черзі приймала, залежно від обставин, різні маски: «зібрання всіх руських земель»: «братня допомога українському народові», а тепер — «федерація», за якими скривається й далі скривається старі пляни створення світової імперії «третього й останнього Риму». А покищо федерація має зберегти єдність теперішньої імперії в найскрутнішому для неї часі. Переяславська угода показала, як Москва розуміє федерацію. А для того, щоб задержати Україну в складі своєї імперії, Москва готова піти на всякі підступи і витівки: Сталін встановлює червоно-блакитний прапор, солідаристи приймають тризуб Володимира за свій герб, а Керенський дарує федерацію. Світ мусить зрозуміти одну істину: біла, чи червона, «единонеділіма», «всесоюзна», чи «федеративна» Російська імперія завжди буде «питанням» для світу і то питанням, що в першу чергу приноситиме зі собою напруження, неспокій, загрозу і страх. Його ліквідація буде завершена тільки тоді, коли на Сході Європи, на руїнах Російської імперії будуть зорганізовані і закріплені національні держави народів, що сьогодні є поневолювані тою імперею. Питання це буде розв'язане в першу чергу тоді, коли вільна Україна перестане бути базою для сили Російської імперії, а стане тим, чим вона покликана geopolітичним положенням бути: чинником рівноваги на Сході Європи й одним із головних вогнищ єдинання між народами Європи і Азії, а рівночасно забороном і гальмою наступу преемників Тамерляна на культуру Європи.

СКЛАДАЙТЕ НАЦІОНАЛЬНИЙ ДАТОК

Інж. С. Процюк

Сучасний стан транспорту в Україні

ІІ. ШОСЕЙНЕ ГОСПОДАРСТВО.

Найбільшою сторінкою транспорту в Україні є її звичайні дороги та біті шляхи. На Україні переважали все т. зв. ґрунтові дороги, які взагалі не являють собою шляху в технічно-комунікаційному значенні й найчастіше не мають навіть бічних ровів. Роки воєнних дій 1941—44 рр. показали особливо яскраво, що в більшості областей України, не зважаючи на завершення обох з половиною советських п'ятирічок, треба було послуговуватися переважно отими ґрунтовими дорогами. Ті дороги являються весною і осені часто прямо непроходимими, — факт, який не тільки безмежно утруднює кожний вид військового транспорту, але, що є ще більше важливe, запричинює дошкульні, довготривалиe перебої в постачанні населених точок, з'язаних із районними центрами чи залізницями якраз отими дорогами.

Шосейні дороги мали до першої світової війни довжину всього біля 3500 км. (що дає середньо 15 м. на 1 квадратний км.). В 1935 р. досягла довжина шосейних доріг по УССР (в тогочасних границях) біля 9000 км., але ріст цієї довжини треба приспівати головно розбудові шляхових сполучень між Київом, Харковом та Ворошиловградом з однієї та Москвою з другої сторони. Не менше густота шосейної сітки виносила тоді дальше ще тільки 2,8 км. на 10 000 мешканців. В багато кращому положенні є і тут західні області України; одна тільки Галичина мала вже в 1914 р. 10 000 км. шосейних доріг (названих там «гостинцями» або «цісарками»). Але польська окупаційна влада не тільки не побудувала жодних нових доріг¹⁾ але занедбувала навіть консервацію вже існуючих битих шляхів так, що в періоді 1919—1939 рр. вийшла на перше місце Карпатська Україна, і щодо густоти шосейних сполучень (32,3 км. на 10 000 мешканців, при загальній довжині в біля 2500 км.) і щодо якості шляхів. В періоді 1935—1941 рр. побудовано советською владою ряд нових шосейних доріг на Україні, але всі вони мали здебільша чисто воєнне значення, для господарства України була важлива тільки реконструкція шляху Київ—Львів на автостраду. Загальна довжина шосейних шляхів в Україні виносила (за неповними даними) 28 000 км., це дає пересічну густоту 6 км. на кожних 10 000 мешканців. Коли прирівняти ці цифри, напр., зо станом у Німеччині (довжина шосейних доріг на день 31. 8. 1938 р. — 213 395 км., густота біля 29 км. на 10 000 мешканців), тоді бачимо скільки треба буде зробити в Україні, щоби досягти середнього європейського рівня. Тут треба ще взяти на увагу, що війна 1941—44 рр. нанесла українському шляховому

господарству величезної шкоди; вистане тут тільки згадати, що 94 проц. усіх мостів було повністю знищено воєнними діями. Відбудова доріг у 1945—48 рр. переводиться щоправда приспішеними темпами, але рівночасно незвичайно недбало та недоброякісно і так, напр., програма відбудови на 1948 рік заключає в собі відновлення великої кількості доріг, які були вже власне буцімто «відновлені» в 1945 чи 1946 роках. Іншими словами, й тут завдяки штурмівським методам треба виконувати ту саму роботу два рази. Що таким чином на вічні ремонти зуживається кошти, які б можна було мати на будову і о в и х доріг, це зовсім ясне. Тому, якщо приглянувшись, напр., карті шляхів Донбасу, вражає образу факт, що одинока правдива шосейна дорога лучить тільки Константинівку, Артемівськ, Горлівку та Єнакієве, та друга Макіївку, Сталіно та Мандрикіне. Ще існує третя дорога між Ворошиловградом та Ворошиловськом. Усі ті три дороги становлять одірані відтинки і не є зовсім сполучені між собою так, що не являють собою якісь окресленої сітки шосейних шляхів. Дійсна ж сітка шляхів Донбасу складається у величезній більшості як і в решті України зо звичайних ґрунтових доріг²⁾. Як по-гано стоятиме діло із шосейним господарством на вівіть у близькому майбутньому, свідчить такий приклад, що в ці лому важливому і н д у с т р і я л ь н о м у Криворіжському басейні намічалося побудувати в 1948 р. — 15 км., а в 1949 р. — всього 20 км. нових шосейних доріг. Такі черепашині темпи розбудови українських доріг сміє ще советський офіціоз називати досягненням³⁾. Ситуація в дотепер кращих під цим оглядом західних областях України зміниться мабуть незабаром також дуже в некористь, бо якже ж там і може поступати належно будова шляхів, коли одинока фабрика холодного асфальту, будована зараз у Скалі Подільській досягне щойно в 1950 р. продукції в 480 тонн асфальту на добу, це значить якраз ледви тільки, скільки треба на покриття 1 км. шоси⁴⁾.

Цікаво однаке рівночасно тут відмітити, що, якщо йдеться про імперіалістичні чи воєнні цілі, тоді московська окупаційна влада вміє надати належні темпи роботі. Так, в останньому часі (в плані четвертої п'ятирічки) побудовано і з Київ а на с х і д модерні нові автостради; будова однієї із них, до Сталінграду, шириною в більше як 12 м. є вже майже повністю закінчена. Оті автостради виминають усі більші українські місце-

¹⁾ Одинокою новобудовою була дорога між Ворошилою та Жаб'єм, на Гуцульщині. Вона була виконана так недоброякісно, що при кожному виліві гірських потоків була все перервана в кількох місцях і насправді для автомобілів не надавалась.

²⁾ Ґрунтові дороги треба одрізнати від пільних доріг. Пільні дороги це дороги виключно сільсько-гospодарського значення. Ґрунтові дороги не відрізняються щоправда як і сно на багато від пільних доріг але вони куди ширші (їх ширина доходить у деяких місцях 20 а то й 30 м.) та пробігають на багато довших відстанях.

³⁾ «Правда» від 17 січня 1948 р.

⁴⁾ «Радянська Україна» ч. 179 від 26 серпня 1947 р.

вості і, не зважаючи на свою модерність, не мають для нашого народного господарства жодного більшого значення. Під час коли, вже не то що в усіх рільничих областях України, але навіть у найбільше промислових районах Придніпров'я, Криворіжжя чи Донбасу ледви чи вистачає коштів на будову кількох десятків кілометрів найконечніше потрібних доріг та й то крім цього закликають безупинно до заощаджень, у тому самому часі советські міністерства зуміли знайти мільйонові кошти на такі дороги військового значення як Красноводськ—Ургенч, Дагестанська дорога в Кавказі, Дюшамбе—Ура—Тюбе, (центр. Азія), а передусім відома памірська дорога між Ор та Хорог⁵), довжиною в 700 км., яка переходить місцями на висоті 4700 м. і належить до найвище положених у світі. Кошти будови тільки цієї одинокої дороги вистачили б на побудову доброї сітки шосейних шляхів у цілій степовій, південній Україні, яка із усіх наших земель визначається найгіршими дорогами.

Поганий стан доріг в Україні гальмує дуже сильно ріст кількості автомашин в нашему народному господарстві. По причині окупаційної політики Польщі найгірше виглядала справа в Галичині, в якій у 1939 р. припадало ледви 4 автомашини на 10 000 мешканців, краще було вже в Карпатській Україні, в якій цей показник виносив 14 автомашин. У 1940 р. працювало в УССР в сільському господарстві 50 000 вантажних автомашин, загально ж можна приблизно прийняти, що в 1940 р. було в Україні найбільше біля 120000 автомашин (з того ледви 10 проц. легкових). Переїздили тоді Україну навіть маленька Бельгія чи Данія; для орієнтації подаємо цифри, які характеризували поодинокі краї ще в 1938 р.:

Країна	Автомашини в 1000 штук		
	легкові	вантажні	разом
ЗДА	25 470	4235	29705
Велика Британія	1928	490	2418
Німеччина	1326	382	1708
Канада	1106	200	1306
Австралія	506	226	732
Південна Африка	243	41	284
Аргентіна	208	56	264
Нова Зеландія	191	49	240
Бельгія	146	78	224
Швеція	139	53	192
Бразилія	105	54	159
Данія	153	40	143

Очевидно, що сьогодні згадані вгорі показники є багато вищі. Зате сьогоднішня ситуація в Україні виглядає ще гірше. В 1941—45 рр. український парк автомашин зменшився катастрофально й на наших землях працювало після закінчення війни ледви кілька десятків тисяч

вантажних машин. Який слабкий був цей парк ще в 1947 р., бачимо хоча б з цього, що в одному із січневих чисел «Радянської України» з 1948 р. називається смішно малу доставу 6000 автомашин продукції Московського, Горківського та Ярославського заводів «рішальною і величезною» допомогою. До речі, це наступство загарбницької економічної політики Москви, що Україна, не зважаючи на свою велику металургійну та машинобудівельну промисловість залежала всеціло до найновіших днів від російських поставок. Щойно страх, що по причині хронічного браку середників транспорту буде зірвана достава хліба, цукру та інших харчових продуктів з України в Москву, заставив Госплан ССР рішитись розпочати в 1946 р. будову автомобільного заводу в Дніпропетровську та автоскладальних заводів у Львові та Одесі. На жаль, Дніпропетровський завод ледви чи зможе дати першу продукцію перед початком 1950 р., а крім цього вона обмежена тільки до одного типу вантажних автомашин (3 тонни) і наше народне господарство буде залежати й дальше в дуже багатьох випадках від російських достав. Доказом «піклування» Політбюро та доказом «рівноправства» УССР може послужити тут факт, що побудова наміченого в тій же четвертій п'ятирічці нового величезного автомобільного заводу в Ульяновську (над Волгою) поступила куди дальше вперед як у Дніпропетровську, а його продукція не є зовсім обмежена до одного типу автомашин. На його устаткування використовується також найкращі варстти з ЗДА, а передусім із Німеччини, (демонтаж та свіжа продукція у плані ремонту), хоча з центрів німецького варсттобудування у Дрездені чи Ліпську є на половину ближче до Дніпропетровська як до Ульяновська. Невеликі мотоциклетні заводи Києва та Харкова також не заспокоюють ані в малій частині потреб українського населення.

Зовсім не дописує місцевий транспорт у містах. У Київі було в лютні 1948 р. тільки 3 тролейбусні лінії, на яких ходило ледви 16 тролейбусів, а плян їх збільшення у квітні на 22 називається советським звичаєм «досягненням».

Думав би хтось, що може транспорт пасажирів відбувається здебільша якимсь іншим способом. Отож нічого подібного — в тому ж лютні 1948 р. виїздило на трамвайні лінії міста всього-на-всього 165 вагонів. Це в місті, яке в 1939 р. мало 846 000 мешканців, у столиці УССР, під самим ЦК КП(б)У та Ради Міністрів УССР. Що ж тоді дивуватись, що в Сталіно (462 000 мешканців у 1939 р.) відбудовано до 1948 р. тільки дві трамвайні лінії, а робітники й працівники в містах України, їх так уже перемучені та втомлені, намірно важкою працею, мусять ще й сьогодні, 4 роки після вигнання німців, поконувати щоденно кілометрові маршрути своїми власними ногами. Вирощування «советських патріотів» з-посеред міського населення України в таких умовах напевно дає результати, які не дуже втішають Кремль. Але й українські техніки та інженери повинні памятати, що ділянка автотранспорту вимагатиме від нас особливо великого вкладу праці.

⁵) В Хорог знаходиться також здана високогірська станція дослідження окліматизації рослин у великих висотах; особливо великі заслуги в цій ділянці поклав відомий український учений Михайло Опанасович Лісаненко.

Замість фейлетону

КІНЬ НЕ ВИНЕН *)

Категорично заявляємо: кінь, хоч він і була-ної масті, не винен.

А втім, про коня скажемо ще нижче. Спочатку — дещо про одного прокурора. Певніше — про виконуючого обов'язки прокурора Київської дільниці. Південно-Західної залізниці тов. Проценка.

На ввіреній Проценкові дільниці є магазин. 123 відділу робітничого постачання Дарницького відділу залізниці. Завідуючим цим магазином був якийсь А. І. Пінхус. Як він працював, довгий час цього ніхто не зінав. Та ось діяльністю Пінхуса зацікавилась Київська торговельна інспекція. Інспектор тов. Маркевич, який перевіряв роботу Пінхуса, трохи підняв завісу над таємничу діяльністю цього працівника прилавку.

Пінхус, перш за все, на свою користь відре-гував вагу. Він обвахував, обраховував спо-живачів. Ціну на хліб він встановлював сам, і та-ку, яка теж була йому на користь.

Інспектор заглянув і в допоміжне приміщен-ня. Там лежав печений хліб, чотири мішки боро-шона. Ніяких документів (накладних) про те, звідки одержано ці продукти, у Пінхуса не знай-шлось.

Інспектор склав акта, якого підписав і сам Пінхус.

Торговельна інспекція запропонувала началь-никіві відділу робітничого постачання Мартинен-ку негайно зняти Пінхуса з роботи, а матеріал на нього був переданий згаданому прокурору тов. Проценкові для притягнення злодія до відпові-данності.

Здається все ясно. Злодія впіймано. Зроблено все для того, щоб припинити діяльність шахрая, покарати його.

Проте, так тільки здається. Бо насправді справа чомусь повернулась зовсім в інший бік.

Мартиненко не виконав постанови Державної торговельної інспекції — чомусь не зняв підлеглого йому Пінхуса з роботи.

Ну, а прокурор? Для прокурора не повинно бути «дрібних» справ, коли йдеться про захист державних інтересів. А от тов. Проценко вирі-шив інакше.

— Не вагонами ж розкрадають, то нехай хтось інший займеться цією справою.

І він доручив розслідувати справу шахрая Пінхуса не кому іншому, як одному з працівни-ків відділу робітничого постачання — Зарубіну.

Зарубін застосував всі відомі йому методи розслідування, але Пінхус вперто не визнавав себе винним. Нарешті Зарубін застосував остан-ній метод. Як пише він у своїх висновках, «при-

особистій і дружній бесіді з Пінхусом» той розпо-вів усе. Висновок Зарубіна довгий і плутаний, але ясно одне.

Виявляється винен... кінь булої масти.

Як розповів «у дружній бесіді» Пінхус, а Зарубін в акті записав — в одного робітника нібито є в розпорядженні незвичайній кінь. Бувають дні, коли він може їсти тільки... печений хліб. В якесь свято той робітник розщедрився і купив для годівлі коня аж два пуди хліба...

Потім... Одне слово, Зарубін лишився задоволеним «дружньою бесідою» з Пінхусом, його відповідями і написав висновок, що ніяких пре-тензій до нього нема і не може бути.

Та поки Зарубін оформляв свої висновки, Пінхус захопив з каси магазину 13 500 крб. і зник.

А прокурор? Прочитавши висновки Зарубіна про буланого коня — тобто байку про сиву ко-біллу, — Проценко написав висновок: «підстав для притягнення Пінхуса до кримінальної відпові-данності немає».

Дарма втік Пінхус. Другого такого прокуро-ра, як тов. Проценко, ми певні, він не знайде.

Г. Загадченко.

(«Радянська Україна» ч. 149/49 р.)

ІСТОРИЧНІ АНЕГДОТИ З НЕДАВНЬОГО - МИНОУГО

I.

Відомий критик і літературознавець, автор збірки «Віта нова» Андрій Ніковський був у житті дотепною людиною. Пригадується мені такий факт.

1917 року влітку, коли він був головним редактором часопису «Нова Рада», що виходила тоді в Києві на місці давнішого часопису «Рада», в експедиції Видавництва було багато клопоту з адресуванням часопису до різних міст поза Україною — до Московщини, Сибіру, Кавказу, бо й там були українські передплатники. Ось трапився передплатник з Красноярська (теперішній Новосибірськ, у Сибіру). Молоді хлопці середньошкільники, що надписували адреси, наклеїли на ліпітку на бандеролі «Червоноярська» і відіслали на пошту. Через пару днів пошта вертає бандеролю з поміткою: «Такого города не существует». Якраз зайдов до експедиції А. Ніковський в моменті, коли ми на всі лади дискутували з приводу «невігластва київської пошти». Посміхнувся редактор і каже: «Українізуйте, хлопці, але в межах України — раз, і в межах зручнопізнавальності — два.

II.

В будинку Педагогічного музею в Києві влітку 1917 року відбувається саме засідання Центральної Ради. Головує Мих. Грушевський. Якийсь генерал ламаною українською мовою лає «на всі заставки» Російський тимчасовий уряд, а особливо штаб так зв. Верховного командування. Серед публіки на бальконі чутно вигукі: «По-українськи! Говорить по-нашому!». Генерал не звертає уваги і ще більше захоплюється «общепонятним», лише чути окремі українські слова: «Геть! Руки короткі!»

Проф. Грушевський посилено дзвонить і, спинивши промовця, каже:

«Руки нехай короткі, але Ваша промова задовга!»

Подав Ю. К.

*) «Малий фейлетон», що його містимо — не «по-брехонька» ума розваги читача, а правдивий випадок. Випадок цей — один із тисяч і тисяч — досить про-мовисто свідчить про всі «переваги» большевицько-московського ладу над усіми іншими.

РЕЦЕНЗІЇ

Похід Москви

(«Іван Лютий і розвій Російської Імперії»).

**Harold Lamb: THE MARCH OF MOSCOVY
(Ivan the Terrible and the growth of the Russian Empire).
Garden City, N. Y., 1948.**

В цій книжці описане народження московської імперії та її розвиток, почавши від купки дерев'яних халупок на «негостинній і нічим не береженій рівнині, до світової потуги. Автор, сам журналіст і, — як видно з інших його творів («Джінгісхан», «Тамерлян», «Нур Магаль», «Омар Хадіян», «Монгольське царство Кубіляя Хана»), — особливо зацікавлений та добре ознайомлений з монгольськими підбоями світа, взяв дуже добрий метод: не то історичний репортаж, не то історична розвідка, що дуже причиняється до зацікавлення читача. Хто взяв книжку в руки, притягнений її сенсаційним дещо наголовком, напевно дочитає її до кінця. І не пожалує.

Джерелом матеріалів до тієї книги послужили не тільки московські історики, а зокрема Ключевський, але теж у великій мірі спомини чужинецьких самовидців, які мали нагоду побувати в Московії, щасливо вернулися та описали свої враження. Це були англійські й голландські купці, яким еспанська армада загородила дорогу до Індії і Китаю, і вони мусіли через те шукати іншого морського шляху вздовж північних берегів Європи й Азії, німецькі й шотландські військовики в московській службі, посли й амбасадори західних народів, що попали в московський двір.

Автор не обмежується вичислованням та по-в'язанням історичних фактів, з яких дуже багато маловідомих, а то й зовсім незнаних, українському читачеві, як ось, напр., те, що погромник шведів і тевтонських лицарів, Олександер Невський, не тільки сам скорився татарському ханові, але й змусив до того міста Володимир і Новгород, за що йому публично власний син дорікав, що він «наклав кайдани рабства на вольних людей»; що мати Івана Лютого була з українського роду князів Глинських; як то Іван Грозний залиявся до англійської королеви та яких хитрощів мусіли вживати англійські дипломати, щоб без образі спекатися непрошеною жениху. Він стається зглибити саму істоту, — жорстоку і незрозумілу для західної людини, — московської психології, що якраз тоді народилася, коли впали татарське ханство й візантійська імперія та залишили Московії в спадщині те, що мали найгірше: татарську методу виборювання послуху через страх і візантійський облудний сервлізм. Московська душа стояла на роздоріжжі між Сходом і Заходом. Іван Лютий увесь час пер на захід, до Північного і Балтійського морей, щойно під кінець життя звернувся на схід і тим вирішив долю московської імперії, заклав підвалини під її світову потугу. Це мало статися під намовами його

свояка, пізнішого царя Бориса Годунова, що сам був татарського роду.

Перед нашими очима стають старі прийомі, знані нам з большевицької дійсності: не даром большевики відносяться до постаті Івана Лютого із своєрідним піетизмом, на який тільки здатна большевицька натура. «Ліквідація куркуля, як кляси» мала свій взірець з-перед більш як чотириста літ у ліквідації боярина, як кляси, що її з такою ґрунтовною систематикою перевів Іван Пляновий, організований, масовий політичний терор знайшов свого предтечу в масових екзекуціях в Новгороді, де рівними групами кожного дня пускали людей під лід. Боротьба з релігією не так через репресії, як через насміх, теж не вигадка большевиків, — тут могли вони нав'язати до традиції, коли то Іван Лютий посадив московського патріярха на осла і під сміх юрби опровергував його по вулицях Москви. Тут знайдемо і «передишку» між хвилями терору і заманювання «спеців» ремісників і лікарів з Англії від королеви Єлизавети. Там і попередник Власова, князь Курбський, що служив полякам, і білогвардійська еміграція в виді боярських утікачів, що в змові зо своїми свояками в Московії майже непомітно завели кримського хана до Москви в 1571 р. та помагали її руйнувати. І «добресная красная армія» теж в Івана можна знайти свое коріння: за свідоцтвами самовидців у Московії на той час налічувалося 80 000 постійного війська; кольosalна сила, як на ті часи, що викликало інтерпеляції і голоси затривоження у шведському парламенті.

Тоді ж і зачався славний «марш до Пацифіку», що за одну генерацію передішов двічі стільки, скільки американці за 150 літ. Це ж Іванові козак Єрмак приніс у дарунку Сибір. Але що найцікавіше, це національне походження здобувців Сибіру, що губиться в туманності московської історіографії, але ярко виступає в чужинця. Правою рукою Єрмака і його наступником був запорозький козак Грицько Пуня, що знову мав за свого товариша теж запорозького козака Кольця (Колець). Бог один знає, яким чином попали туди ці бурлаки, але звоювали вони ввесь північно-західний Сибір і принесли його в дарі «білому цареві» (в деяких монгольських племен білій плащ рівнявся візантійській пурпурі, звідти й значення «білій хан» і пізніше «білій цар»).

Зainteresовано слідкує читач за тем, як зкладалися тоді основи пізнішого московського суспільного ладу, як петрифікується царська влада після «смути на Кримлі», як «служба цареві» заступає і нівелює станові різниці і на чолі розколиженого людського моря щораз сильніше стає цар, якого не раз убивають, але на те, щоб зараз же на його місці поставити другого.

Московська вдача формувалася не тільки під татарським ярмом. Що там зачалося, як метода пристосування до обставин під тиском політичного режиму, це добровільно продовжувалося в Азії,

куди пішли не тільки самі нетяги, але вслід за ними купці, збирщики податків і царські «служиві люди». Там серед монгольського моря втягали вони в себе повною груддю духову поставу азіята до свого довкілля, до всього світу, і несли її назад з собою в Москву.

Україна, що тоді щойно народжувалася в новій політичній формі, в автора — це тільки географічне поняття, частина легітимної власності Московії, що нею хвилево заволоділа Литва, а отісля Польща. Донські козаки помішані з січовиками, бандура з балалайкою. Литовці, в державно-політичному значенні, в нього словяні, мабуть тому, що дев'ять десятих населення були українці. Київська Русь, — що й казати, — це Росія, як і в усіх інших чужинців з дуже і дуже незначними віймками. «Слово о полку Ігоревім» таке ж московське, як і биліна про Іллю Муромця, а Данило Паломник, — це московський подорожник. Українського читача це обурює, але як довго не буде української академії наук у вільній Україні, української енциклопедії виданої у власній державі, засобування чужих університетських бібліотек спрощі українськими науковими творами, так довго нема надії на переламання того, що десятиліттям втовкмачувала московська і польська політична й наукова пропаганда.

Попри ці недоліки книга є цінним причинком до вияснення «колискового» періоду московської великорідженості. Жалко, що не здобудеться на подібну річ ніхто з українців розсіяних по світі, що так само, як і автор, мають доступ до тих же самих чужих бібліотек, а мають ще ту над ним перевагу, що знають російську мову і мають краще зрозуміння свого сусіда, а через те кращий підхід до насвітлення його кардинальних проблем.

Зиновій Книш.

Повстання Росії в Азії

David Dallin: THE RISE OF RUSSIA IN ASIA.
(New Haven, 1949, pag. 249.)

Чи Росія, а зокрема теперішня її державна форма — СССР, належить до Європи, чи до Азії? Щоб на те питання дати властиву відповідь, треба брати до уваги фактори не тільки демографічні, психологічні, історичні та економічні, але перш усного й географічні чи радше геополітичні. Величезна більшість Московії лежить на азійському континенті, туди щораз більше пересувається її економічний центр. Відколи Єрмак три сотні літ тому назад започаткував московську експансію на схід — до сьогоднішнього моменту цей рух не зазнав спочинку.

В свідомості колосального значення азійських посілостей Москви, автор поставив своїм завданням зібрати в систематичну та впорядковану хронологічно цілість усі дані, що відносяться до закріплення московського становища в Азії від половини XIX. століття аж по час перемоги китайських більшевиків. Праця поділена на дві частини, з яких одна, що її саме обговорюємо, доводить події до року 1931.

Не завадить познайомитись з автором. Давид Юлієвич Левін, що прибрав собі ім'я Давида Далліна, як своє nom de plume, — відома постать в кругах московської еміграції. Спершу був він правим меншевиком, під час першої світової війни — меншевиком-інтернаціоналістом. В році 1921 емігрував з СССР, де почала горіти під ногами земля, і занімався мало революційним ділом, (торгівлею в Німеччині), доки й там расова політика не змусила його шукати більш лагідного політичного клімату, що його знайшов у ЗДА. Тут іздив з політичним доповідями серед різних московських еміграційних груп і видав низку політичних та публіцистичних праць:

«Заграниця політика Советської Росії», «Велика Трійка: З'єднані Стейти, Велика Британія і Росія», «Рабська праця в Советській Росії», «Справжня Советська Росія», «Росія і повоєнна Європа», «Советська Росія і Далекий Схід».

В тих працях зайняв він різко неприхильне становище до большевизму, як політичного режиму, та до деяких виявів і тенденцій його внутрішньої і заграниця політики, і через деякий час уважався авторитетом в справах большевицької Москви і для деяких кругів залишився ним і до сьогодні. Разом з іншими московськими емігрантами видає в англійській мові періодик, присвячений московським справам.

В своїй книзі намагається автор дати перегляд і пояснення заплутаних ходів міжнародної політики на Далекому Сході. Не місце тут входити в деталі — в загальному дістаемо доволі правильний образ імперіялістичних московських тенденцій у відношенні до китайського кольоса. Коаліції, порозуміння щодо поділу сфер впливів, спільні тихі фронти — все те мінялося з калейдоскопічною швидкістю. Цікаве, хоч мало знане, що на другий день після московської поразки в війні 1904—1905 рр. почалася співпраця двох бувших ворогів у протиставленні до англосаксонського світу: спільний інтерес для поділу китайської здобичі переважив над учорашим антагонізмом.

Помимо різних пересувань в інтернаціональний далекосхідній констеляції політичних сил Москва виступає як едина константа в кожній зміні міжнародної політичної ситуації: Китай розкладається в судорогах революції, Англія вицофується з імперіялістичних позицій під натиском розбуджених колоніальних сил, Америка не завжди могла успішно протиставити свій капітал силі політичній, Японію виеліміновує остання війна, а Москва не тільки зберегла, але й поширила свої позиції.

Цікаві перипетії довкола закріплювання своїх впливів здовж манджурської та східно-китайської залізниці, пенетрація Москвої в китайську територію та відрізування її окраїн у формі «сфер впливу», «спеціальних прав та інтересів», «протекторатів» і «союзних республік» — познайомлюють нас з такими для нас екзотичними назвами країн, як Зовнішня і Внутрішня Монголія, Тува, Барга, Сін Кіянг та Тибет. Як мало знає наш читач про ці речі, що сьогодні стають в центрі уваги цілого світу, як можливі огнища конфліктів двох

большевицьких гігантів: Московії Сталіна і Червоного Китаю Мао-Тсе.

Зміна режиму царського на большевицький по суті не принесла зміни в експансивній політиці Москви. Змінилися тільки методи політичного підбою та кличі, під якими він переводиться. Прогомоніло гасло «мир у без анексії і контрибуції», забулася декларація Сталіна до азійських народів і знову все пішло старим шляхом. Цей перехід від заличення до Куомінтангу та медових місяців співжиття з Чан Кай Шеком до моменту, коли обидва ведмеді піднялися на задні лапи і заревли на себе, описаний дуже цікаво.

Центральною проблемою цієї праці є Китай. Інші частини Азії майже не згадуються тут. Бо супротив того, хто заволодіє Китаєм, все інше — це тільки далекий відгомін на периферіях.

Подіями після 1931 року займається друга частина цієї праці, що з'явилася окремою книгою п. н. "Soviet Russia and the Far East"

і вийшла друком в 1948 році.

За останнє століття Московія осягнула в Азії все, про що могла мріяти. І цікаве, що в початках свого походу до Пацифіку, вважаючи найголовнішим своїм ворогом і суперником Велику Британію, відноситься з симпатією та вяже різні надії з ЗДА, як можливим суперником Великої Британії, — цими самими ЗДА, що сьогодні єдині з цілого світа в силі ставити чоло московській хапчівості і захланності.

Дивно, як мало цікавляться українці східноазійськими проблемами, життєвими проблемами найбільшого свого ворога, як мало про те пишеться в нашій поважній політичній пресі, як мало про те читається в відповідальних політичних кругах. А хто знає, чи на полях далекої Манджуруї не відограються знову події з-перед півстоліття, що вирішально вплинуть теж і на формування політичних відносин в Європі.

Зиновій Книпп.

Кадри наших днів

«СТАЛІН — МИРОТВОРЕЦЬ»

З нагоди 70-літнього ювілею Сталіна Кремль пустив у світ ще одну пропагандивну качку: мирну нагороду імені Сталіна. Нагороду даватимемо Москва тим, хто, на її думку, найбільше прислужиться справі світового миру.

Чи може бути більша іронія? Вовк має давати нагороди тим, хто, нібито, найбільше прислужиться справі овечої безпеки. Говоримо — нібито, бо немає сумніву, що сталінську мирову нагороду дістануть саме ті «світові миротворці», які найбільше прислужяться справі допомоги московсько-большевицькій агресії в світі, чи то як організатори московських п'ятіх колон, чи теж як проповідники духового й фізичного обеззброєння вільних ще дотепер народів перед московсько-большевицьким наступом.

Як один з таких «миротворців» виступив під час ювілейних сталінських святкувань Георгій Маленков, права рука Сталіна. У своїй промові він особливо підкреслював переконання Сталіна у тому, що, мовляв, большевицька і західня капіталістична системи можуть мирно існувати поруч. Деякі наївні американські журналісти підхопили це твердження Маленкова, як доказ того, що ніби то Москва бажає миру з західними демократіями. Далі логічні висновки з цього прості: заходові не треба озброюватися, не треба дратувати комуністів і Москви, треба навіть у дечому її поступитися, бо ж вона бажає миру.

Чи хоче Москва миру? В сучасну пору, маєтися, що так. Китай, хоч і переможений комуністами, але ще не опануваний Москвою. Не повністю ще зсоветизованими є сателітні держави, не забезпечене ще запілля советських армій, приготованих до походу на захід. Тому-то Москва на руку вести тепер пропаганду миру, маючи

на увазі ще й другу мету: своїми «мирними» пісеньками приспівати увагу Заходу. Приспіати аж до того часу, коли Москви вигідно буде дати всім своїм військовим силам і п'ятим колонам рішучий наказ — удар по восьму фронту!

Хто має у цьому сумніви, хай лише пригадає слова Сталіна: «Існування соціалізму (тобто московсько-большевицької диктатури — Ред.) в ССР буде забезпечено лише після знищення капіталістичного оточення й перемоги світової революції.» «Лист до комсомольця Іванова, 1937 р.». А на грамотах сталінської мирової нагороди ми б пропонували вмістити не менш цінні та красномовні слова Леніна: «Як тільки ми станемо сильні настільки, щоб повалити увесь капіталізм, ми негайно скіпимо його за ковнір».

ЧЕРВОНО - БЛАКИТНА ЦЯЦЬКА

Коли б комусь із «щасливих» громадян підсочетської України кілька місяців тому прийшло на думку повісити над своїм будинком червоно-блакитний прапор, того всесильне НКВД було б негайно зліквідувало, як «буржуазного націоналіста». А нині червоно-блакитний прапор за наказом Сталіна повіває над усіми державними установами Української ССР, як державний прапор підсочетської України.

Змінилася кон'юнктура. Москві треба саме тепер, напередодні чергової війни, нового пропагандивного аргументу про повні національні права поневолених народів, про повну свободу національних республік, що нібито «добровільно» входять до складу новітньої Москівської імперії. Не без того також, що водночас Москва хоче дешевою цяцькою окремого «державного» прапору заспокоїти розбуржані за останні роки національні прагнення українських народніх мас. Деякі

прояви цього спостерігалися ще навесні минулого року під час акції «чистки» «космополітів» (всіх майже без винятку з походження жидів) у ССРС.

Виступаючи у той час проти «космополітів» у літературному житті советської України, вірні Сталінові українські письменники й поети досить недвозначно залиялися саме до національних почувань українських народних мас. Це не було випадковим явищем, як і не випадковим є тепер запровадження нового прапора.

На початку 20-х років, не почуваючи себе ще сильним у сіdlі, московський більшевицький уряд дозволив навіть Україні мати свої закордонні представництва. Окріпши, Москва зліквідувала майже всі зовнішні форми «самостійності» України. Почувши під час останньої світової війни тонкий лід під ногами, Москва знову дала Україні «власну» армію, «власного» «міністра закордонних справ», а тепер дає їй «власний» прапор і державний гімн.

Чи ж не передчуває Москва нової весни народів, що може поломити кригу, на якій тримається її імперія? І хто знає, чи в обличчі нової смертельної небезпеки московські імператори не накажуть ще повісити у Києві жовто-блакитного прапора.

Але чи змінить такий чи інший прапор, або навіть найбільш націоналістичні слова державного гімну дійсний стан колоніального поневолення України? Тим більше не зломлять вони прагнень українського народу бо рішучої боротьби за скинення московського ярма.

ПОВОЛІ ПРОЗРІВАЮТЬ

Українська преса в ЗДА принесла нещодавно заяву десяткох членів Головної Управи і членів Основників Організації Оборони Чотирох Свобід України (ООЧСУ), в якій вони повідомляють українське громадянство, що — з причини відходу Головної Управи ООЧСУ та її органу «Вісника ООЧСУ» з визначеного їх основниками шляху, введення в свою діяльність шкідливої засади партійної боротьби і користування при тому засобами, які не відповідають розумінню демократії та її принципів, — вони виступають з Організації Оборони Чотирох Свобід України.

Коли пригадати собі, що на недавньому своєму річному З'їзді ООЧСУ виразно заявила себе за УГВРадою і політичною групою бандерівців, посилаючи тільки їм свій привіт, тоді заява 10 членів, відкриває

тайну авторів шкідливої діяльності, партійної боротьби, користування засобами, що суперечать демократії і її принципам. Перекладаючи на виразну мову заяву 10 б. членів ООЧСУ, належить розуміти її як протест і непогодження внутрі організації з диктатурою партії бандерівців, яка зі згаданої установи зробила собі свою партійну експозитуру.

Заява 10 членів ООЧСУ — добрий знак і момент для рідних українських держиморд і політруків. Вона дає пізнати їм і їхнім епігонам, що методика «праці», стосована в таборах ДП в Німеччині, тут в вільній країні, в суспільності, що звикла свободно висловлювати свої думки і вести роботу без диктату політруків, не знайде успіху. Належить теж сподіватися, що й інші, загінотизовані демагогією слів, землячки — патріоти партії — навчаться дечого з розуміння справжньої демократії і підуть слідами десяти чоловік членів Управи ООЧСУ і її основоположників.

Хіба не стане бандерівська пропаганда тепер говорити, що згадані 10 їхніх дотеперішніх поплентачів — це більшевицькі агенти. А коли б стала таке говорити, обов'язком усіх чесних українських патріотів є стати в їх обороні. Вони поступили так, як повинен поступити кожний чесний громадянин.

ДАЛЕКОЗОРИЙ ПОЛІТИК

Перед кількома тижнями приїхав до ЗДА відомий український еміграційний політичний діяч, останній голова ЦПУЕ в Німеччині, проф. Іван Вовчук. Ще перед своїм віїздом за океан вспів він підписати меморіал ОУН(Р) до Президії Української Національної Ради з домаганням зняти виразне (?) — прим. ред.) становище до «краєвої боротьби», «переговорів українських соціалістів з біло-московськими імперіалістами», «розбивання й анархізування українського суспільно-громадського життя безвідповідальними елементами», «хаотизування церковно-релігійного життя», «зміни антидемократичної конструкції УНРади». У випадку, коли б УНРада не погодилася «розв'язати» порушені питання по думці І Вовчука, проф. І. Вовчук заповідає «ревізію свого відношення до УНРади в принципі» а «до того часу здержується разом зі своєю партією від активної співпраці з УНРадою» (так як би він і його партія дотепер активно співпрацювали — прим. ред.).

Гай, гай! Часи міняються і люди часто забувають «гріхи молодості». Ще так не давно, бо в 1945 р. проф. І. Вовчук публічно, з естради у своїх доповідях (пригадуємо добре його доповідь в Карльсфельді — Німеччина) заявляв, що він і його партія «не дивляться, так як інші наші партії, як би то чим скорше проскочити за океан, але їх погляд звернений в сторону Рідних Земель, де точиться революційна боротьба проти нашого ворога».

Шановний і заслужений еміграційний політик має бути на старість став ще більше далекозорим, що потребує аж так далекої віддалі, щоби бачити революційну боротьбу на Рідних Землях і, як один з «революційних» її провідників, кермuvати нею.

3 ножицями по пресі

«Чи заокеанським українцям потрібні власні політичні партії?» — ставить питання в американському щоденнику «Свободі» (ч. 33, 1950) Микола Чубатий і доходить до висновку, що ажніяк не потрібні. Він не бачить, бо не подає, ні одної причини, яка виправдувалася б існування політичних партій у недержавному народі.

Окремою проблемою є дискусія на тему: чи потрібні нам такі (і всі) політичні партії, які в нас існують. Можна з легким серцем сказати, що без багатьох з існуючих у нас політичних партій, можна було б обйтися, і наша вільськість політика та боротьба нічого б не втратили на тому, а може, навпаки, ще й вигралі б. Але автор статті не говорить про непотрібність існування тієї чи іншої конкретної партії, не подає мотивів засуду їх чи то її на ліквідацію, але говорить про непотрібність

існування в нас партій в загалі, підкresлюючи, що, оскільки ми є недержавним народом, існування в нас «партійного розбиття» є для нас шкідливим.

Поминаючи питання чи то політичні партії приносять з собою тільки розбиття (автор вважає, що було б краще, якби все наше політичне життя було підпорядковане диктатурі одної політичної партії, при чому не легко догадатися яку саме партію він має на увазі), ми можемо ствердити тільки одне: є тільки дві категорії народів (немає значення — державних чи недержавних), які не мають своїх політичних партій: народи, які перевібають під тиском насилия, диктатури в умовах терору однієї політичної партії (ССРС, Еспанія, раніше Німеччина та Італія), владу яких вони не в силі скинути, і народи (племена) напів або й цілком примітивні, дики

(готтентоти, бушмени, самоїди і т. д.). Шкода, що автор статті не висловився докладніше, яка ж саме система політичного устрою йому більше подобається: така, як у ССРР чи така, як у самоїдів (ненців).

Що ж до питання чи заокеанським українцям потрібні політичні партії — то це справа смаку. Ім може й досить мати лише Український Народний Союз. Але для ведення успішної визвольної боротьби у країнському народові і політичні партії таки потрібні. Справа лише в тому, щоб вони, прикриваючись безпартійністю (як це роблять деякі з існуючих в нас партій і їхні поплемінчі) не підготували політичну диктатуру одної партії. Во тоді ми дійдемо не до безпартійності, а до однопартійності. А це хіба велика різниця?

Сама аргументація автора статті викликує лише здивування: як то може людина з науковою репутацією так пересмутивати факти — в Англії він бачить лише дві політичні партії, а ми, читаючи англійські часописи, нараховуємо в цій країні аж 10 політичних партій, у ЗДА він також зазначує лише дві політичні партії, а ми крім них бачимо ще прогресивну, комуністичну і інші. Політичне життя деморалізоване тепер не тільки у Франції, де є багато політичних партій. Якщо об'єктивно поглянути і на інші держави, то побачимо, що проявив «деморалізації» в них не менші, ніж у Франції, отже справа зовсім не в існуванні політичних партій. Во наяві «дупартійна» система в ЗДА не може запобігти тому, що деякі американські урядовці викрили найбільшому ворогові людства — большевикам чимало важливих державних та військових тасмниць. Порівнюючи програми всіх політичних партій, автор не бачить у них ніякої різниці «під соціальним оглядом». У нього гетьманці, демократи, соціалісти і бандерівські тоталісти «хочуть того самого і на ділі мало чим різняться». А нам здається (і це знає майже кожний), що існує таки велика різниця в тому, чого саме хочуть бандерівці, а чого, наприклад, УНДС-івці. Чи не кpitъ собі автор з фактів і логіки?

* * *

Голос Миколи Чубатого не випадковий. На ту саму тему і тим самим тоном заговорила і «Америка» (ч. 10, 1950). І вона виступає проти існуючих у нас політичних партій.

У статті «Чи треба нам партій?» редакція газети доходить до більш конкретного вже висновку: «Ми, американські акрайнці, є одна партія, партія оборонців права українського народу на власну, самостійну державу на його рідній землі (залишаємо мову оригіналу). А всяки різниці соціально-політичних ідеологій тут ні при чому».

В тому самому місці, де «Америка» виступає проти партійництва вона пропагує нову партію і то аж таку дивовижну, як партію американських українців.

Партія американських українців! Добрий початок! Треба сподіватися незабаром голосів за потребою створення партії австралійських, аргентинських, бразилійських, філіппінських, а може й мадагаскарських українців. Ідеологія, програми, політичні і суспільні концепції — це все для готтентотів, Ми ж культурна нація,

* * *

«Український Самостійник» — новий часопис у Німеччині в ч. 6/1950 з дня 12 лютого приносить інтересний коментар якогось Р. І. (чи не Роман Ільницький?). Комантуючи події в Азії, визнання ССРР Го-Ші-Мінга в Ветнамі, та заповідження допомоги ЗДА його конкурентові Бао Дай, згаданий коментатор пише:

«Для нас, українців, цікавий конфлікт у Ветнамі також з правно-дипломатичного боку. Виявляється, що сучасна (чи тільки сучасна? — прим. складача) політична практика допускає можливість визнання двох урядів в одній державі ще за мирних часів, ще тоді, коли великороджави не стоять між собою в гарячій війні... Коли Москва визнала Го-Ші-Мінга, то що стоять на перешкоді тому, щоб Вашингтон, Лондон, а передусім Париж визнали УГВР, як уряд України, а УПА, як його армію?»

Думасмо, що насамперед сама УГВР стоїть тому на перешкоді. Вона мусить бути тим урядом відома, вона мусить мати мандат українського народу і вона мусить бути одиноким репрезентантом національної України.

Закордонним урядам відомо, що репрезентантом політичним України, її урядом на еміграції є УНРада, особовий і політично-груповий склад УГВРади їм не відомий. Як же вони тоді визнаватимуть анонімні для себе і для українського народу «уряди». Що ж до УПА, то найменше дивним домагання коментатора окремо визнавати уряд, а окремо армію. Думаємо, що коли буде визнана українська самостійна держава, то автоматично буде й визнана її армія, підпорядкована законному урядові державі.

А поза тим прецеденс до визнання УГВРади урядом України трошки за благий. Це не тільки в справі Ветнаму, але й Єспанії, Греції, Китаю і т. д. виявлялось, що «політична практика допускала можливість визнання двох урядів в одній державі ще за мирних часів, ще тоді, коли великороджави не стояли між собою в гарячій війні». Дивним дивом, чому то тоді коментатори угаверівської політики не висували домагання до великороджав визнати УГВР урядом України. Чи не тому, що не було тоді ще взагалі на світі УГВР і «Українського Самостійника», хоча був законний уряд Української Народної Республіки.

* * *

Редакція «Українських Вістей» (Новий Ульм, Німеччина), цитуючи уривки з висловлювань двох політичних мислителів, Бенедетто Кроche і Вячеслава Липинського, про націоналізм, намагається переконати читачів, «як небезпечно з цим поняттям (націоналізму) зв'язувати українську визвольну боротьбу і чому прогресивний світ підозріло ставиться до всіх рухів, які носять на собі наличку націоналізму».

Цитовані «Українськими Вістями» думки Бенедетто Кроche і Липинського говорять про два націоналізми. «Національна ідея (отже націоналізм — прим. наша) як така, відстоювана в її класичній формі від Мадзіні, була завжди гуманістичною й космополітичною і тим самим стала прямою противідностю того націоналізму, що перетворився на активізм і здійснив параболю, яку такими словами передбачив Грільпарцер: «від гуманізму через націоналізм до звірства» (Бенедетто Кроche). «Націоналізм буває двоякий: державно-творчий і державно-руйнічний — такий, що сприяє державному життю даної нації, і такий, що це життя роз'їдає. Перший є націоналізмом територіальним і політичним, другий — економічним. Перший я називаю патріотизмом, другий — шовінізмом» (Вячеслав Липинський).

І в нас є два «націоналізми». Шкода, що «Українські Вісті» не вміють їх бачити. Але говорити, що прогресивний світ ставиться підозріло до всякого націоналізму, надто вже легкодушно. Поперше, це залежить від того, кого саме «Українські Вісті» називають і визнають прогресивним світом, а подруге (як про це може свідчити хоч би стаття Керроля в американському журналі «Лайф») політичний світ саме розраховує на позиції і ролю націоналістичних рухів. А врешті, треба ж собі усвідомити, що ми називаємо і розуміємо під націоналізмом. Коли під ним розуміти лише одну політичну партію, що себе охрестила таким епітетом, то можна ще з деякими застереженнями на це погодитися. Але коли ми розуміємо націоналізм, як визнання нації за історичну категорію, рівну, а може й вищу від всіх інших категорій суспільного і політичного порядку, коли розуміємо під ним змагання забезпечити своєму народові свободу праці, життя, розвиток, звільнити його від чужого політичного панування і економічної експлуатації, коли розуміємо націоналізм, як змагання до впорядкування відносин у світі на основі співпраці всіх народів, як рівних з рівними і вільними з вільними, а для забезпечення і здобуття цього знаходяться люди, що віддають за це своє життя, — то хіба не є більш ніж наївним говорити про небезпеку «зв'язувати українську визвольну боротьбу з поняттям націоналізму»? Може значно небезпечнішим зв'язувати цю боротьбу з тим «прогресивним» світом, що виправдав вбивника Петлюри, що на українську державну самостійність дивиться очима російського чорносотенця (хоч і соціаліста), а представникам українських соціалістів наказує вичікувати в передпокоях соціалістичних конференцій, як батракам «прогресу».

З хроніки нашого життя

НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ

На пленарному засіданні ЦК КП(б)У «одноголосно» вибрано Мелнікова першим секретарем партії на місце Микити Хрушцова, що його Москва відкликала з того посту. Новий генеральний секретар КП(б)У, так як усі його передники продовж 30 літньої окупації України Москвою, теж москаль.

Такі самі чистки перейшли і в інших областях України. В Ізмаїльській області, в присутності висланника з Києва секретаря ЦК КП(б)У — З. Т. Сердюка, відбувся пленум обласного Комітету партії, у висліді якого звільнено від роботи першого секретаря обкому К. С. Грушевого і на його місце встановлено О. Ф. Федорова.

Також Станиславівський обласний Комітет КП(б)У відбув свій пленум в присутності Мельникова, Мануйльського, Сеніна і Назаренка і на ньому знято з посту першого секретаря обкому П. К. Щербака, а призначено товаришу М. В. Слонь.

Міністр Освіти УССР Г. Пінчук написав статтю «Проти формалізму і аполітичності у виховній роботі школи». У цій статті він домагається від учителів, щоби вони використовували всі дисципліни навчання для пропаганди комунізму. «Комуністичне виховання, — пише тов. Г. Пінчук, — полягає, насамперед, в усвідомленні учнями політики партії і уряду, ідейних основ соціалістичного будівництва. Треба виховувати дітей так, щоб вони завжди виявляли почуття любові до СССР, щоб використали відданіми справі Леніна-Сталіна».

ЦК КП(б)У проголосив у газеті «Правда України» статистичні дані, які стверджують, що минулорічні жнива в Україні та достава хліба державі (Москви) були минулого року нижчі, ніж попереднього. Причиною того була «відсутність дисципліни в колгоспах та постійне порушування колгоспного порядку, українськими хліборобами».

ЦК київського обласного комітету КП(б)У видав постанову щодо гумористично-сатиричного журналу «Перець», домагаючись, щоб сатира і гумор були перетворені в «найгострішу зброю большевицької преси». Дня 13. січня ц. р. відбулося спільне засідання редакції «Перцю» і Спілки Писменників УССР, на яке запрошено сатириків, гумористів і карикатуристів. О. Корнійчук і Ф. Маківчук (редактор «Перцю») виступали з доповідями на тему, чого від них вимагає партія.

НА ЕМІГРАЦІЇ

15 січня ц. р. відбувся в Ліеж Перший З'їзд Української Автокефальної Православної Церкви в Бельгії, в якому взяли участь представники духовенства і мирян під головуванням архієпископа Михаїла. З'їзд вислав привіт Митрополитові Полікарпові, Голові собору єпископів УАПЦ і УНРаді на руки президента А. Лівицького.

Українські композитори дістали замовлення партії створити до дня виборів в ССР нові пісні. І так, композитор Рибальченко написав «Пісню молодих виборців», композитор Штотаренко «Пісню виборців», композитор Ревуцький теж працює над подібною піснею. Спілка композиторів плянує випустити серію пісень на тему виборів до Верховного Совета.

В Києві український композитор Михайло Верхівський закінчив редакцію і оркестрацію «Української Симфонії», музичного твору невідомого автора з початку XIX ст. Симфонія в клавірному укладі була друкована в одному російському жіночому журналі, який зберігся в бібліотеці графа Розумовського, останнього гетьмана України.

О. Корнійчук написав недавно нову п'есу про колгоспне село п. н. «Калиновий гай».

У Львові знято з посту і виконування обов'язків голову комуністичної партії Львівської області Б. А. Коваля. Причиною його усунення, як вичайно, — «буржуазний націоналізм і ідеологічні ухили». На місце Кovalя призначено І. С. Грушевського.

Президія Верховного Совету УССР нагородила авторів нового гімну УССР — Павла Тичину і Миколу Бажана грошовою нагородою у сумі 50000 карбованців. Таку саму нагороду одержала група композиторів під керуванням Лебединця, яка написала музичну гімну.

Володимир Сосюра, один із відомих агітаторів і панегіристів большевицького режиму в Україні написав нову велику поему п. н. «Вітчизна», в якій, як і належить сподіватися, славословить не Україну, а... Сталіна.

Як можна довідатись із січневого номеру журналу «Сучасне і майбутнє» в статті «Свійство сталінських ідей», в Україні видано творів Сталіна за гальмом накладом на 43 мільйонів примірників.

Львівський Етнографічний Інститут Академії Наук УССР підготовив до друку збірник зразків пісневої творчості Закарпаття, Буковини, Гуцульщини і Волині.

Відмой автор великого роману «Переяславська Рада» Натан Рибак випустив нову збірку своїх оповідань, присвячених темам останньої світової війни та боротьбі українського народу з німецьким окупантам.

ви Европейської федерації обрано ген. полк. М. Омеляновича-Павленка.

В часі III Конгресу Українців Канади відбулася промоція президента університету Академія професора Ватсона Кірконелла на почесного доктора прав Українського Вільного Університету в Мюнхені (Баварія). Промоції доконав д-р Дж. В. Сімпсон, професор історії Саскачеванського Університету, уповноважений УВУ. Д-р Кікконелл виголосив свій докторський виклад на тему «Народобудівство» а проф. Сімпсон на тему «Західне обличчя української історії і культури».

В Аделайді (Австралія) відбулася Мистецька Виставка, в якій українці добули перше місце. З нагоди виставки видано брошурку про «Україну і Об'єднані Держави» та летючку з мапою України з написом «Що відзначає про Україну та її народ?»

В дніях 11—12 лютого ц. р. відбувся другий з'їзд українців в Бразилії, скликаний Товариством Прихильників Української Культури. З'їзд покликав до життя Конгресовий Секретаріат, як репрезентацію українців в Бразилії.

Відомий український поет Тодось Осьмачка, що зараз перебуває в Міннеаполісі (ЗДА) викінчив нову свою поему «Плян до двору». Поема відображує жахіття часів суцільної колективізації в Україні та трагедію українських селян, що ставили свої героїчні опір большевицьким плянам Москви.

Український Конгресовий Комітет ЗДА інтервеніював у Державному Департаменті, щоби призвати право азілю тим воякам Української Повстанської Армії, що недавно пробралися з Краю до Німеччини. У відповіді на інтервенцію влада признала усім воякам право азілю.

Голова Українського Конгресового Комітету ЗДА проф. Лев Добрянський виступав в американському сенаті, підкомітеті закордонних справ, з великим докладом про народобудівство большевиків в Україні. Проф. Л. Добрянський домагався ратифікації міжнародного договору проти злочину народобудівства.

В Мельбурні (Австралія) почав виходити новий місячник в українській мові, друкований на цикlostилі.

В Гарвардському університеті (ЗДА) відкрито катедру української мови, на яку покликано проф. Дм. Чижевського.

В Німеччині зловлено Вільгельма Вірзінга, ославленого ката українських політичних в'язнів, вбивця сл. п. О. Ольжича, В. Федака, І. Габрусевича, І. Климова-Легенди, і десятків інших українських революціонерів. ЛУПВ внесла проти нього акт оскарження і в імені всіх політичних в'язнів німецького режиму домагається потягнення Вірзінга до карної відповідальнosti.

**НА ПРЕСОВИЙ ФОНД
«Самостійної України»**

зложили:

Микола Горин — Дітройт-Гамтрак, ЗДА . . .	\$ 5,00
Николай Машталір, " " " . . .	\$ 2,00
Андрій Холевка, " " " . . .	\$ 1,00
Григорій Герман, " " " . . .	\$ 1,00
Др. Осип Коропей " " " . . .	\$ 0,50
Катерина Качмар, Ст. Пол, Мінн., ЗДА . . .	\$ 2,00
Кость Друцул, Ріджайна, Саск., Канада . . .	\$ 5,00
Др. А. Цимбалістий, Кенора, Саск., Канада . . .	\$ 1,00
П. Форемський, Едмонтон, Алта, Канада . . .	\$ 1,72

Усім жертвовавцям складаємо цириу подяку.

Адміністрація «Самостійної України».

**ВИЙШЛА З ДРУКУ КНИЖЕЧКА
СЬОГОДНІ Й ЗАВТРА**
(Думки націоналіста)

написав ЗИНОВІЙ КНІШ
При більших замовленнях і для книгарень +
відповідний опуст.

Замовляти в автора:

Z. KNYSH
c/o U.N.F.

Box 3093

Winnipeg, Man., Canada

БІБЛІОГРАФІЯ

Д-р Дмитро Донцов: ЗА ЯКИЙ
ПРОВІД? — Передрук, 1949. Стор. 16,
8-ки.

Д-р Дмитро Донцов: ДЕМАСКУ-
ВАННЯ ШАШЕЛЬ — Мюнхен, 1949.
Стр. 32, 8-ки.

Д-р Дмитро Донцов: ХРЕСТ ПРО-
ТИ ДЯВОЛА — Передрук. Стор. 16,
8-ки.

Д. Донцов: ЯКОЮ МАЄ БУТИ ЛІ-
ТЕРАТУРА? — Торонто 1949. Стор.
12, 8-ки.

ГОЛОС СПАСИТЕЛЯ — Ч. 2. Бере-
зень 1950. Р. 22. Йорктон, Саск., Ка-
нада.

СВІТЛО. — Католицький часопис
для українського народу. Ч. 3/1950.
Торонто.

ДІППРО — Січень 1950. Ч. 1. Рік
XXX.

У ВАГА!

У ВАГА!

Центральна Управа ОДВУ має в розпродажі книжку інж. Володимира Мартинця: ВІД УВО
ДО ОУН (Українське підпілля). Книжка обіймає 349 сторін друку, кромі цього має 116 світлин чле-
нів УВО-ОУН, які боролись і зложили своє жит-
тя за Самостійну Українську Державу.

Ціна книжки враз з пересилкою \$ 4,00.

Крім цього маємо в розпродажі такі видання:

Назва книжки:	Ціна:
«ПРАПОРИ ДУХА» — О. Ждановича . . .	\$ 1,00
«ПОХІД УКРАЇНСЬКИХ АРМІЙ НА КИЇВ» — ген. М. Капустянського (частини I, II, III)	\$ 2,00
«ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ОУН» — П. Боярського	\$ 0,50
«ВІСТИ З УКРАЇНИ» — П. Ромена . . .	\$ 0,25
«ДО ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКО - ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМІН» . . .	\$ 0,20
«ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕ- ВОЛЮЦІЇ» — полк. Є. Коновалця . . .	\$ 0,20
«ПОЛКОВНИК КОНОВАЛЕЦЬ В ДЕСЯТУ РІЧ- НИЦЮ» . . .	\$ 0,20
«ДВІ ПОСТАТИ — ОДНА ІДЕЯ» . . .	\$ 0,20
«КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА БОЛЬШЕВІКІВ І УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕСЬ» — С. Николишина . . .	\$ 2,00
«САМОСТІЙНА УКРАЇНА» — М. Міхновського	\$ 0,20
«В ХЕРСОНСЬКИХ СТЕПАХ» — Ю. Степового .	\$ 2,00
«ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ» — О. Ольжича . . .	\$ 0,20
«СІМ ЛІТ ВІЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ» — Марка Віри . . .	\$ 0,40
«БЕЗДРОТНІ ТЕЛЕГРАФИ» . . .	\$ 0,20
«ЧУЖИНОЮ» . . .	\$ 0,20
«КОЗАЦЬКА ДИТИНА» . . .	\$ 0,20
«ОГОНЬ УМЕР» . . .	\$ 0,20
«ДАВНІ ЛЮДІ І ЗВІРІ» . . .	\$ 0,20
«СЬОГОДНІ І ЗАВТРА» (Думки націоналіста) — З. Книша . . .	\$ 0,50
«КОМАР - ІЖАК» — річники 1947—48 . . .	\$ 0,15
«САМОСТІЙНА УКРАЇНА» (журнал) — річники 1948—49 . . .	\$ 0,25
«ШЛЯХИ МОЛОДІ» (журнал) — річники 1946—48 ПОРТРЕТИ С. ПЕТЛЮРИ і Є. КОНОВАЛЬЦЯ розм. 40×60 . . .	\$ 0,20
	\$ 0,50

Замовлення слати разом з грішми за замов-
лені видання на адресу головного кольпортера
ОДВУ:

STEPHEN MALANCHUK
5551 W. Drummond Pl.
Chicago 39, Ill.

Центральна Управа ОДВУ.

**СКЛАДАЙТЕ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ДАТОК!**

Ціна 25 ц.

ОДИНОКИЙ ПІВТИЖНЕВИК У КАНАДІ

НОВИЙ ШЛЯХ

виходить кожної середи і суботи у Вінніпегу

НОВИЙ ШЛЯХ від часу своєго заснування підpirає визвольну боротьбу Українського Народу та стоїть непохитно на засаді об'єднання українців без різниці на їх територіальне походження, віроісповідання та політично-партийну приналежність.

НОВИЙ ШЛЯХ подає найскорше, найчастіше та найбільше вісток і інформацій з Канади і зі світу, а зокрема про життя українців на Рідних Землях, і з країн частин світу, де перебуває українська еміграція.

НОВИЙ ШЛЯХ містить добірні повісті, оповідання і новелі, наукові статті, також статті на економічні й політичні теми, дописи з організаційного життя, листи читачів, дописи кореспондентів із різних країн, пластові вісті, а крім цього має постійну фармерську, жіночу і дитячу сторінки.

НОВИЙ ШЛЯХ віддав свої сторінки до послуг скітальцям і досі помістив безінтересно понад 150,000 оголошень скітальців, допомігши їм тим способом відшукати своїх рідних та знайомих, порозкидуваних по цілому світі. Рахуючи за одне оголошення тільки \$1.00, це творить 150,000 доларів.

НОВИЙ ШЛЯХ це одинокий часопис на американському континенті, в якого редакції, адміністрації, експедиції та друкарні половину складу персоналу становлять новоприбулі українці з Європи.

НОВИЙ ШЛЯХ є одиноким часописом у Канаді, який виходить двічі тижнево.

НОВИЙ ШЛЯХ є найдешевшим часописом по ціні (бо майже на половину дешевшим від тижневиків), а найвертіснішим по змісту.

НОВИЙ ШЛЯХ є тому найбільш читаним українським часописом, і то не тільки в Канаді, але й поза Канадою.

Передплата на рік виносить у Вінніпегу \$3.50, в Канаді, поза Вінніпегом \$3.50, закордоном \$4.00.

The NEW PATHWAY,

P. O. Box 3033

Winnipeg, Manitoba